

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETO
APLINKOS POLITIKOS IR VALDYMO KATEDRA

MONIKA LASTAUSKIENĖ
(APLINKOS APSAUGOS POLITIKA IR ADMINISTRAVIMAS)

**NEVYRIAUSYBINIŲ APLINKOSAUGINIŲ ORGANIZACIJŲ VAIDMUO ATLIEKŲ
TVARKYME**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
doc. dr. Algimantas Bakas

Vilnius, 2008

TURINYS

ĮVADAS	3
1. ATLIEKŲ TVARKYMO POLITIKA.....	7
1.1. Atliekų susidarymas ir jų keliamas pavojus.....	7
1.2. Atliekų tvarkymo sistema.....	9
1.2.1. Atliekų tvarkymo prioritetai ir principai.....	9
1.2.2. Komunalinių atliekų tvarkymo sistema.....	12
1.2.3. Gamybos ir kitos ūkinės veiklos atliekų tvarkymo sistema.....	14
1.3. Atliekų tvarkymo kontrolės organizavimas.....	19
1.3.1. Europos Sąjungos atliekų sektoriaus teisės aktų sistema.....	19
1.3.2. Lietuvos Respublikos atliekų sektoriaus teisės aktų sistema.....	23
2. NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ SEKTORIAUS ANALIZĖ.....	26
2.1. Nevyriausybinių organizacijų identiteto problema.....	26
2.2. Nevyriausybinių organizacijų veikla ir jos principai.....	28
2.3. Nevyriausybinių organizacijų rūšys ir jų teisinis reglamentavimas.....	32
3. NEVYRIAUSYBINIŲ APLINKOSAUGINIŲ ORGANIZACIJŲ VEIKLOS VERTINIMAS ATLIEKŲ TVARKYME.....	36
3.1. Nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų Lietuvoje.....	36
3.2. Nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų vykdomų veiklų atliekų tvarkymo sistemoje visapusiškumas.....	40
3.3. Lietuvos gyventojų nuomonės tyrimas.....	47
IŠVADOS.....	51
REKOMENDACIJOS IR PASIŪLYMAI.....	54
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	55
SANTRAUKA.....	61
SUMMARY.....	62
PRIEDAI.....	63

IVADAS

Temos aktualumas. Šiandieną jau galime konstatuoti faktą, kad žmogaus galimybės veikti bei keisti aplinką ne visada panaudojamos išmintingai ir gerokai viršija visuomenės galimybes numatyti tokių veiksmų pasekmes, kurios neretai būna netikėtos ir kas svarbiausia, kelia grėsmę pačios žmonijos egzistavimui. Didėjančios gamybos apimtys skatina spartesnę žmonių skaičiaus augimą, šio proceso pasekoje sunaudojama vis daugiau gamtos išteklių, o intensyvėjantis gamtos išteklių naudojimas didina aplinkos teršimą.¹ Taigi, medžiagų apykaitos visuomenėje proceso metu susidaro atliekos, kurios dėl savo patvarumo bei kenksmingumo tapo aktualia viso pasaulio žmonijos problema, o efektyvios atliekų tvarkymo sistemos sukūrimas ir įgyvendinimas viena iš prioritetinių aplinkos apsaugos sričių.

Nors šalyje atliekų tvarkymo sistema reglamentuota įvairiais teisiniais aktais, apibrėžiančiais bendrą atliekų tvarkymo politiką ir atskirų jų srautų priežiūrą, tačiau atliekų tvarkymas Lietuvoje vis dar kelia daug rūpesčių. Spauldoje pasirodantys pranešimai „*Atliekų tvarkymo sektoriuje vis dar trūksta tvarkos*“, „*Yrančios atliekos laukia teisingų sprendimų*“, „*Gyventojų norą rūšiuoti atliekas savivaldybės turi skatinti, o ne slopinti*“² ir t.t. atspindi problemų egzistavimą šiame sektoriuje. Tačiau reikia pabrėžti, kad efektyviai atliekų tvarkymo sistemai užtikrinti būtinas visų institucinių ir visuomeninių lygmenų dalyvavimas, tai nėra tik ES direktyvų, tikslų, uždavinių įgyvendinimas paremtas priežiūra, kontrole, išrašytų baudų skaičiumi ar į biudžetą išieškotu pinigų kiekiu³, bet ir aktyvus, sąmoningas visuomenės domėjimasis bei dalyvavimas priimant sprendimus.

Šiandieną daliai mūsų visuomenės neretai pritrūksta aplinkosauginio sąmoningumo, ekologinės nuovokos dėl netinkamo ar nepakankamo informacijos pateikimo⁴, todėl šiuo atveju atsakomybė tenka valdžios institucijoms, verslo subjektams ir nevyriausybinėms organizacijoms, privalančioms užtikrinti savalaikį aplinkosauginės informacijos pateikimą ir prieinamumą, taip formuojant visuomenės požiūrį į darnaus vystymosi principais paremtą atliekų tvarkymą.

Ypatingas vaidmuo aplinkos apsaugos politikos formavime tenka nevyriausybinėms organizacijoms, atstovaujančioms visuomenės interesus, išsakančioms pavienių piliečių poziciją aplinkos apsaugos klausimais, įgyvendinančioms grupės žmonių tikslus ir siekius gerinant aplinkos kokybę.

1. Juknys R. Aplinkotyra.-Kaunas:Vytauto Didžiojo universitetas, 2005, p. 7.

2. Žr. <http://www.meniu.lt/downloads/documents/Ozonas.pdf>; prisijungimo laikas: 2008 09 14.

3. Žr. <http://www.meniu.lt/downloads/documents/OzonasNr13.pdf>; prisijungimo laikas: 2008 07 14.

4. Ragulskytė-Markovienė R. Aplinkos teisė: Lietuvos teisės derinimas su Europos sąjungos reikalavimais.-Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 337.

Žinojimas, kad daugelis aplinkai palankių iniciatyvų, pozityvių idėjų, judėjimų kyla iš pažangiai mąstančių žmonių priklausančių įvairioms nevyriausybinėms organizacijoms, šio magistro baigiamojo darbo autorę paskatino išnagrinėti nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų vaidmenį atliekų tvarkyme.

Mokslinė problema – sisteminės nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų veiklos atliekų tvarkymo srityje analizės stoka.

Problemų ištyrimo lygis ir darbo naujumas. Nežiūrint į tai, kad nevyriausybinių organizacijų ištakos siejamos su Viduramžiais atsiradusiais paramos ir šalpos fondais, kurių veiklą inicijuodavo bažnyčia⁵, turime pripažinti, jog mokslinių publikacijų nagrinėjančių nevyriausybinių organizacijų sektorių nėra gausu. Pabrėžtina tai, kad visi atlikti tyrimai susiję su nevyriausybėmis organizacijomis kompleksiskai nagrinėja jų sampratą ir istorines ištakas, veiklos ypatybes, teisinio reglamentavimo aspektus. Galime paminėti R. Šimašių nagrinėjusį nevyriausybinių organizacijų veiklos ypatumus nacionalinėje ir tarptautinėje teisėje⁶, V. Ilgių tyrinėjusį svarbiausias nevyriausybinių organizacijų veiklos teises ir politines problemas.⁷ Nevyriausybinių organizacijų veiklos ypatumai aptariami V. Vadapalo ir D. Jočienės monografijoje.⁸ S. Mačiukaitė – Žvynienė nagrinėjo Baltijos šalių nevyriausybinių organizacijų įtaką demokratijai.⁹ Šio magistro baigiamojo darbo autorės duomenimis, nėra atlikto tokio tyrimo, kuris iširtų nevyriausybinių organizacijų dirbančių aplinkos apsaugos srityje veiklą, įvertinant jų indėlį sprendžiant atliekų tvarkymo problemas. Šiame magistro baigiamajame darbe koncentruojamasi į kompleksiską nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų ištyrimą, atsakant į klausimus: kas dalyvauja įgyvendinant atliekų tvarkymo sistemą, kokių būdu dalyvauja ir ką padaro, kad sistema veiktų efektyviai.

Pažymėtina **teorinė** šio magistro baigiamojo darbo **reikšmė**, kadangi jame pateikiama mokslinės literatūros, leidinių, statistinių duomenų, teisės aktų analizė, analizuojami įvairūs nagrinėjamos problemos aspektai, atskleidžiami problemos sprendimo būdai ir jų praktinio pritaikymo galimybės. Labai svarbi **praktinė** šio darbo **reikšmė**, kadangi pateikiama iki šiol Lietuvoje nenagrinėtos problemos, tai yra - nevyriausybinių sektoriaus vaidmens atskiroje atliekų tvarkymo sferoje, analizė.

5. Baršauskienė V., Butkevičienė E., Vaidelytė E. Nevyriausybinių organizacijų veikla.-Kaunas: Technologija, 2008, p. 6.

6. Šimašius R. NVO reglamentavimo pokyčiai//Nevyriausybinių organizacijų veiklos ypatumai nacionalinėje ir tarptautinėje teisėje: Mokslinės konferencijos medžiaga.-Vilnius:Eugrimas, 2002.

7. Ilgius V. Svarbiausios NVO veiklos teisinės/politinės problemos ir galimi jų sprendimo būdai//Nevyriausybinių organizacijų veiklos ypatumai nacionalinėje ir tarptautinėje teisėje: Mokslinės konferencijos medžiaga.-Vilnius:Eugrimas, 2002.

8. Vadapalas V., Jočienė D. Nevyriausybinių organizacijų tarptautinėje ir Europos Sąjungos teisėje.-Vilnius:Eugrimas, 2001.

9. Mačiukaitė-Žvynienė S. Nevyriausybinių organizacijų Baltijos šalyse: įtaka demokratijai: daktaro disertacija soc. mokslai: vadyba ir administravimas (03S)/ Mykolo Romerio universitetas.-Vilnius, 2008.

Magistro baigiamojo darbo autorė šiame darbe sieks patvirtinti arba paneigti tokias **hipotezes:**

1. Lietuvos nevyriausybinių aplinkosauginės organizacijos visapusiškai prisideda įgyvendinant efektyvią atliekų tvarkymo sistemą.
2. Nevyriausybinių aplinkosauginės organizacijos ugdo sąmoningą visuomenės požiūrį dėl dalyvavimo ir sprendimų priėmimo atliekų tvarkyme.
3. Visuomenė nepakankamai žino apie nevyriausybines aplinkosaugines organizacijas ir jų vykdomą veiklą.

Taigi, magistro baigiamojo **darbo objektas** – nevyriausybinių aplinkosauginės organizacijos kaip viena iš institucijų įtakojančių atliekų tvarkymo sistemą, **darbo dalykas** – nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų vaidmuo atliekų tvarkyme.

Darbo tikslas yra atskleisti nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų vaidmenį atliekų tvarkyme.

Tiksliui pasiekti keliami šie **uždaviniai:**

1. Išanalizuoti atliekų tvarkymo sistemą ir jos teisinį reglamentavimą.
2. Išnagrinėti nevyriausybinių organizacijų sampratą, įvertinant nevyriausybiniams organizacijoms būdingų bruožų rinkinį.
3. Įvertinti nevyriausybinių organizacijų veikimo aspektus ir teisinę bazę.
4. Atlikti nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų veiklos analizę.
5. Atlikti visuomenės apklausą nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų ir jų veiklos vertinimui.
6. Apibendrinus ir įvertinus analizės duomenis pateikti pasiūlymus dėl nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų veiklos atliekų tvarkyme tobulinimo.

Darbe naudojami įvairūs tyrimo **metodai:**

1. **Abstrakcijos metodu** buvo siekiama išskirti bei atrasti esmingiausius nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų vaidmens atliekų tvarkyme aspektus.
2. **Lyginimo metodas** pasitelktas siekiant atskleisti nevyriausybinių organizacijų apibrėžimų įvairovę, lyginant jų sampratą Lietuvoje ir užsienio šalyse.
3. Tiriant atliekų tvarkymo ir nevyriausybinių organizacijų veikimo bei teisinio reglamentavimo Lietuvoje sistemas naudojami **teisinių dokumentų analizės**

metodas, mokslinės literatūros analizės metodas, statistinių duomenų analizės metodas, leidinių analizės metodas.

4. **Anketinio metodo** pagalba buvo siekiama išsiaiškinti visuomenės turimas žinias apie nevyriausybinės aplinkosaugines organizacijas ir jų vykdomas veiklas atliekų tvarkymo srityje. Taip pat anketinis metodas buvo panaudotas surinkti pirminei informacijai apie nevyriausybinės aplinkosaugines organizacijas.
5. **Dokumentų (tekstų) analizės metodas** pasitelktas siekiant išanalizuoti nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų vykdomų veiklų pobūdį atliekų tvarkymo srityje.
6. **Loginis analitinis metodas** padėjo išnagrinėti iškeltą problemą bei pateikti galimas veiklos tobulinimo galimybes.

Darbo struktūra. Ši magistro baigiamąjį darbą sudaro trys skyriai. Pirmajame skyriuje nagrinėjama atliekų tvarkymo sistema ir jos teisinis reglamentavimas, pabrėžiant atliekų tvarkymo principus, išryškinant atskirų atliekų srautų tvarkymo ypatumus. Antrajame skyriuje pateikiama nevyriausybinių organizacijų sektoriaus analizė – nagrinėjama nevyriausybinių organizacijų samprata, įvertinant nevyriausybinėms organizacijoms būdingų bruožų rinkinį, taip pat apžvelgiama nevyriausybinių organizacijų veikla, išskiriant joms taikomus apribojimus ir lengvatas. Trečiajame skyriuje analizuojamas nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų vaidmuo įgyvendinant atliekų tvarkymo sistemą bei atliekama visuomenės turimų žinių apie nevyriausybinės aplinkosaugines organizacijas analizė. Pabaigoje pateikiamos darbo išvados ir pasiūlymai.

Darbe naudojami sutrumpinimai:

LR – Lietuvos Respublika;

ES – Europos Sąjunga;

NVO – Nevyriausybinių organizacijos;

kt. – kiti;

t.t. – taip toliau.

1. ATLIEKŲ TVARKYMO POLITIKA

Kadangi aplinkosaugos problemoms jokios sienos neegzistuoja, neretai lokalinio, regioninio, ar nacionalinio masto aplinkos problemos tampa pasaulinio lygio ir nuo jų įvardijimo bei aktualizavimo priklauso visų žmonių įgimtinė teisė turėti švarią ir sveiką aplinką.

Atliekų tvarkymas tarptautiniu mastu pripažintas vienu svarbiausiu aplinkos apsaugos politikos aspektu. 1992 metais Rio de Žaneire vykusioje tarptautinėje Aplinkos ir plėtros konferencijoje, vėliau 2002 m. Johanesburge vykusio susitikimo aplinkos ir politikos klausimais metu buvo akcentuojamas darnaus vystymosi principais paremtas gamtos išteklių naudojimas ir atliekų tvarkymas. Konferencijos ir susitikimo metu priimtuose tarptautinės svarbos dokumentuose – Darbotvarkė 21, Darnaus vystymosi deklaracija – apibrėžtos subalansuotos plėtros, išsaugant žemę ateities kartoms, veiksmų programos bei numatyti įpareigojimai šalims sudaryti galimybes žmonėms tenkinti esminius savo poreikius.¹⁰

Vykdydamos tarpautinius įsipareigojimus, siekdamos pagerinti savo šalies aplinkos kokybę kiekviena valstybė kuria ir įgyvendina nacionalinio lygmens atliekų tvarkymo politiką – nuo atskirų šio sektoriaus problemų įvardijimo iki teisės aktų priėmimo ir struktūrų sukūrimo jiems įgyvendinti.¹¹

1.1. Atliekų susidarymas ir jų keliamas pavojus

LR atliekų tvarkymo įstatyme atliekos apibūdinamos „*kaip bet kokios medžiagos ar daiktai, kurių turėtojas atsikrato, nori atsikratyti ar privalo atsikratyti ir kurie priklauso atliekų kategorijoms, nurodytoms Įstatymo 1 priede, bei patenka į Aplinkos ministerijos patvirtintą atliekų sąrašą*“.¹²

Išvengti atliekų susidarymo neįmanoma, kinta tik jų kiekiai, atspindintys kaip efektyviai naudojamos medžiagos ir energija. Dėl veiklos procesų netobulumų¹³ jų susidaro gamybos procese, neišvengiamos atliekos ir buityje - naudojant gamybos proceso metu sukurtus produktus.

10. Venckus Z. Aplinkos apsaugos politika ir teisė.-Vilnius: Technika, 2007, p. 27.

11. Caldwell L.K. International environment policy. Emergence and dimension. Cambridge university press, 1991, p. 461.

12. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas//Valstybės žinios. 1998. Nr. 61-1726.

13. Aplinkos politika ir valdymas: vadovėlis. Sudar. I. Lazdinis.-Vilnius:Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008, p. 140.

Atliekos būna įvairios agregatinės būsenos – dujinės, skystos, kietos – kilusios iš įvairių šaltinių: komunalinės, medicinos įstaigų, pramonės, žemės ūkio, statybinės, pavojingos ir kt. Taigi, dėl pačių atliekų rūšių gausos ir jų savybių nevienodumo, dėl labai skirtingų jų kilimo šaltinių stebimas jų klasifikavimo įvairumas. „Viena atliekų klasifikacija yra pagrįsta galimybe jas pašalinti ir transportuoti vandeniu – skiriamos kanalizuojamos (skystos) ir nekanalizuojamos (kietos) atliekos.¹⁴ Kitos klasifikacijos metu atliekos skirstomos į pramonės bei buitines-komunalines atliekas. Atliekos klasifikuojamos į pavojingas ir nepavojingas remiantis jų prigimtimi bei keliamu pavojumi žmonių sveikatai.¹⁵ „Nepavojingos atliekos, vykdant jų apskaitą, skirstomos į 7 pagrindines grupes:

1. Organinės atliekos;
2. Mineralinių žaliavų atliekos;
3. Buitinės atliekos;
4. Antrinės žaliavos;
5. Statybinių medžiagų atliekos;
6. Gatvių ir kelių sąšlavos;
7. Kitos nepavojingos atliekos.“¹⁶

Organinės atliekos, mineralinių žaliavų atliekos, buitinės atliekos bei antrinės žaliavos sudaro didžiausią kiekį visų Lietuvoje susidarančių nepavojingų atliekų. LR statistikos departamento pateiktais duomenimis 2004 metais susidarė 6296629 t¹⁷, 2005 metais – 6897597 t¹⁸, 2006 metais – 5627115 t¹⁹ nepavojingų atliekų. Apie 2007 metais susidariusių atliekų kiekius statistinių duomenų šiuo metu dar nėra.

Pavojingos atliekos „<...> pasižymi viena ar keliomis pavojingumą lemiančiomis savybėmis, <...> ir atitinkančios Aplinkos ministerijos nustatytus atliekų pavojingumo kriterijus <...>“²⁰ klasifikuojamos pagal jų tvarkymo būdą. Išskiriamos tokios grupės:

1. Degtinės pavojingos atliekos;
2. Fiziniiais ir cheminiais būdais tvarkytinos pavojingos atliekos;
3. Deponuotinos (saugotinos) atliekos.

14. Gražulevičienė R. Aplinkos politika.-Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2004, p. 50.

15. Gražulevičienė R. Aplinkos politika.-Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2004, p. 49.

16. Juknys R. Aplinkotyra.-Kaunas:Vytauto Didžiojo universitetas, 2005, p. 260.

17. Gamtiniai ištekliai ir aplinkos apsauga 2004.-Vilnius: Statistikos departamentas, 2005, p. 69.

18. Gamtiniai ištekliai ir aplinkos apsauga 2005.-Vilnius: Statistikos departamentas, 2006, p. 69.

19. Gamtiniai ištekliai ir aplinkos apsauga 2006.-Vilnius: Statistikos departamentas, 2007, p. 71.

20. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas//Valstybės žinios. 1998. Nr. 61-1726.

Naftos produktų atliekos ir jais užterštas dumblas sudaro didžiąją dalį visų Lietuvoje susidarančių pavojingų atliekų. Taip pat pavojingoms atliekoms priskiriamos sunkiųjų metalų turinčios atliekos, tokios kaip baterijos, akumuliatoriai, cheminių medžiagų atliekos, medicinės atliekos, naudotos alyvos, pelenai, šlakai, padangos.²¹ Pavojingų atliekų 2004 metais susidarė – 175857 t²², 2005 – 156179 t²³, 2006 metais surinkta 114229 t²⁴ pavojingų atliekų.

Susidarančių atliekų kiekis priklauso nuo daugelio socialinių, ekonominių ir kultūrinių veiksnių. Besikeičiantis jų kiekis yra įtakojamas vartojimo struktūros, gyvenimo būdo bei gyventojų pajamų atitinkamais metais.²⁵

Žmonių buityje ir ūkinės veiklos metu susidariusios atliekos blogina ne tik aplinkos kokybę, tačiau kelia tiesioginį ir netiesioginį poveikį žmonių sveikatai kai atliekomis užteršiamas oras, vanduo ar gruntas. Netinkamai tvarkomos kai kurių rūšių atliekos skleidžia nemalonų kvapą, pritraukia graužikų, tokiose atliekose dauginasi sveikatai pavojingi mikrobai. Atliekos šalinamos ne tam pritaikytose vietose, pvz. pamiškėse, miškuose, parkuose, poilsiavietėse ir kt., gadina estetinį gamtos grožį. Miško žvėrys neretai susižeidžia miške dėl nesąmoningų gyventojų atvežto ir palikto statybinio laužo, stiklinės taros. Sąvartynai užima dideles žemės teritorijas, o juose šalinamos biodegraduojančios atliekos produkuoja metano dujas, skatinančias šiltnamio efektą. Tam, kad būtų kiek galima daugiau sumažintos arba visiškai pašalintos neigiamos pasekmės aplinkai ir sveikatai, kylančios dėl netinkamo atliekų tvarkymo, kiekvienoje šalyje yra kuriamos, tobulinamos ir įgyvendinamos atliekų tvarkymo sistemos.

1.2. Atliekų tvarkymo sistema

1.2.1. Atliekų tvarkymo prioritetai ir principai

Atliekų tvarkymas pripažįstamas viena iš svarbiausių aplinkos apsaugos politikos problemų, kuriai išspręsti reikia daug lėšų ir darbo. Atliekų valdymas yra sudėtinga daugiakomponentinė politikos sritis, integruojanti²⁶ atliekų surinkimą, vežimą, naudojimą, šalinimą bei atliekų tvarkymo priežiūrą.

21. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Aplinkos būklė 2006: http://www.am.lt/LSP/files/27_62.pdf; prisijungimo laikas: 2008 09 12.

22. Gamtiniai išteklių ir aplinkos apsauga 2004.-Vilnius: Statistikos departamentas, 2005, p. 69.

23. Gamtiniai išteklių ir aplinkos apsauga 2005.-Vilnius: Statistikos departamentas, 2006, p. 69.

24. Gamtiniai išteklių ir aplinkos apsauga 2006.-Vilnius: Statistikos departamentas, 2007, p. 71.

25. Gražulevičienė R. Aplinkos politika.-Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2004, p. 50.

26. Gražulevičienė R. Aplinkos politika.-Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2004, p. 50.

Todėl atliekų tvarkymo teisinės bazės kūrimas, atliekų tvarkymo politikos ir atliekų tvarkymo sistemos priemonių įgyvendinimas yra paremtas keliais pagrindiniais principais²⁷, garantuojančiais tvarią plėtrą.

Valstybiniame strateginiame atliekų tvarkymo plane numatyti šie **atliekų tvarkymo sistemos prioritetai**:

1. Atliekų prevencija;
2. Gaminių pakartotinis naudojimas;
3. Atliekų perdirbimas;
4. Kitoks atliekų naudojimas;
5. Atliekų šalinimas.²⁸

Johanesburgo darnaus vystymosi deklaracijos įgyvendinimo plano 22 straipsnyje **atliekų prevencija** įvardinama svarbiausiu prioritetu – „neleisti susidaryti atliekomis, mažinti jų kiekį ir kaip įmanoma dažniau naudoti jas pakartotinai, svarbiausiu prioritetu laikyti atliekų susidarymo prevenciją ir jų kiekio mažinimą“.²⁹ Taikant šį principą mažėja atliekų surinkimo ir tvarkymo išlaidos. Šio principo dėka dažniausiai yra „padidintas gamybos ir gamtinių išteklių panaudojimo efektyvumas, tačiau visa tai reikalauja didesnių investicijų“.³⁰

Gaminių pakartotinio naudojimo tikslas – „naudoti kuo daugiau visų gaminių, jų sudedamųjų dalių, medžiagų tam pačiam tikslui, kuriam jie sukurti“.³¹ Lietuvoje gaminių pakartotiniam panaudojimui skatinti taikomos užstato sistemos.

Atliekų perdirbimas vienas pažangiausių atliekų tvarkymo būdų, tai – „*atliekose esančių medžiagų perdirbimas gamybos proceso metu, įskaitant organinį perdirbimą (išskyrus panaudojimą energijai gauti), norint atliekose esančias medžiagas panaudoti pagal pirminę ar kitokią paskirtį*“.³² Populiariausios antrinės žaliavos yra popierius, metalas, plastikas, padangos, stiklas, plastmasė. Atliekų perdirbimas padeda taupyti ne tik finansines sąnaudas, antrinių žaliavų rinkimas ir panaudojimas sumažina į sąvartynus patenkančius atliekų kiekius ir senkančių gamtinių išteklių naudojimą. Lietuvoje atliekų perdirbimas skatinamas suteikiant visuomenei žinių apie atliekų

27. Aplinkos politika ir valdymas: vadovėlis. Sudar. I. Lazdinis.-Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008, p. 14

28. Lietuvos Respublikos vyriausybė. Valstybinis strateginis atliekų tvarkymo planas:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205160; prisijungimo laikas: 2008 10 20.

29. Johanesburgo darnaus vystymosi deklaracija, įgyvendinimo planas. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija.-Vilnius:Lututė, 2004, p. 103.

30. Aplinkos politika ir valdymas: vadovėlis. Sudar. I. Lazdinis.-Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008, p. 142.

31. Lietuvos Respublikos vyriausybė. Valstybinis strateginis atliekų tvarkymo planas:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205160; prisijungimo laikas: 2008 10 20.

32. Bukantis A., Gedžiūnas P., Giedraitienė P. ir kt. Lietuvos gamtinė aplinka, būklė, procesai ir raida.- Vilnius: Aplinkos apsaugos agentūra, 2008, p. 94.

rūšiamą ir jo svarbą, diegiamos antrinių žaliavų atskiro surinkimo priemonės, plečiami antrinių žaliavų perdirbimo pajėgumai, taikomos teisinės ir ekonominės priemonės, skatinančios atliekas perdirbti ar kitaip naudoti, taikomas gamintojo atsakomybės principas ir ekonominės priemonės.³³

Kitoks atliekų naudojimas - atliekų naudojimas įvairiais LR Atliekų tvarkymo įstatyme nurodytais būdais, išskytus perdirbimą.

Atliekų šalinimas atliekų šalinimo įrenginiuose yra paskutinis galimas pasirinkimas atliekų tvarkymo sistemoje. Tokio atliekų tvarkymo būdo pasirinkimas leistinas tiks toms atliekomis, kurių nepavyksta išvengti, o vėliau – perdirbti ar kitaip naudoti. Sąvartynas yra pats blogiausias pasirinkimas, kadangi prarandami ne tik gamtos išteklių bet ir daroma didžiulė žala aplinkai.

ES atliekų politika grindžiama atliekų tvarkymo būdų **hierarchijos principu** – „pirmiausia reikia vengti atliekų susidarymo, atliekos kurių neįmanoma išvengti turi būti perdirbamos ir naudojamos energijai gaminti, kiek įmanoma mažiau jas šalinant sąvartyne“.³⁴

Be aukščiau paminėto hierarchijos principo, kai renkamas nuo geriausio iki mažiausiai pageidaujamo atliekų tvarkymo būdo, ES atliekų tvarkymas grindžiamas ir kitais atliekų tvarkymo principais:

1. **Atliekų tvarkymo įrenginių pakankamumas** – šalyse turi būti sukurtas pakankamas atliekų šalinimo įrenginių tinklas;
2. **Artimumas** - atliekos turi būti šalinamos kuo arčiau jų susidarymo vietos;
3. **Atsargumas** – jei atliekų tvarkymo veikla kelia grėsmę aplinkai ar žmonių sveikatai, turi būti imamasi visų priemonių šiai grėsmei pašalinti;
4. **Gamintojo atsakomybė** – gamintojai turi būti atsakingi už savo pagamintų gaminių gyvavimo ciklą ir šių gaminių atliekų tvarkymą;
5. **„Teršėjas moka“** principo esmė, jog atliekų tvarkymo išlaidas turi padengti atliekų turėtojai ar jų gamintojai;
6. **Geriausios prieinamos technologijos, nereikalaujančios per didelių sąnaudų taikymas** siekiant sumažinti atliekų tvarkymo įrenginių aplinkos taršą.³⁵

LR Valstybiniame strateginiame atliekų tvarkymo plane paminėtas **visuotinio principas**, kuris skelbia, jog viešoji komunalinių atliekų tvarkymo paslauga turi būti pasiūloma ir

33. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Tausėsnis gamtos išteklių naudojimas: teminė atliekų prevencijos ir perdirbimo strategija: http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=4963; prisijungimo laikas, 2008 10 03.

34. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Tausėsnis gamtos išteklių naudojimas: teminė atliekų prevencijos ir perdirbimo strategija: http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=4963; prisijungimo laikas, 2008 10 03.

35. Aplinkos politika ir valdymas: vadovėlis. Sudar. I. Lazdinis.-Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008, p. 142.

visiems komunalinių atliekų turėtojams.³⁶

1.2.2. Komunalinių atliekų tvarkymo sistema

Lietuvoje savivaldybės organizuoja komunalinių atliekų tvarkymą. Jos privalo užtikrinti viešųjų komunalinių atliekų tvarkymo paslaugų teikimą visiems savivaldybės teritorijoje esantiems asmenims ir garantuoti, kad teikiamos paslaugos atitiktų aplinkosauginius, techninius-ekonominius ir higieninius reikalavimus.³⁷

Komunalinių atliekų tvarkymo sistemą reglamentuoja savivaldybių atliekų tvarkymo planai, kuriuose nustatomos priemonės - uždaviniai, numatytiems valstybiniame strateginiame atliekų tvarkymo plane ir regioniniuose atliekų tvarkymo planuose, įgyvendinti bei komunalinių atliekų tvarkymo sistemos organizavimui. Savivaldybių atliekų tvarkymo taisyklės, tvirtinamos tarybos, reglamentuoja komunalinių atliekų tvarkymo paslaugų teikimą ir jų tvarkymo sąlygas.³⁸ Valstybiniame strateginiame atliekų tvarkymo plane apibrėžta, kad taisyklėse turi būti numatytos šios priemonės:

1. Pavojingoms buities atliekoms, iš jų fiziniams asmenims priklausančių transporto priemonių pavojingoms atliekoms, surinkti;
2. Biodegruojamosioms atliekoms, esančioms komunalinėse atliekose, tvarkyti;
3. Antrinėms žaliavoms (popieriaus (kartono), plastikų, metalų, tekstilės atliekoms), esančioms komunalinėse atliekose (taip pat pakuočių atliekoms, pakliuvusioms į komunalines atliekas), surinkti, rūšiuoti ir perdirbimui parengti;
4. Didžiosioms komunalinėms atliekoms surinkti ir tvarkyti;
5. Statybos ir griovimo atliekoms surinkti ir tvarkyti;
6. Gatvių, šaligatvių ir teritorijų valymo sąšlavoms tvarkyti;
7. Buitinės technikos įrenginių atliekoms surinkti ir tvarkyti;
8. Kitiems aktualiems specifinių komunalinių atliekų srautams tvarkyti.³⁹

36. Lietuvos Respublikos vyriausybė. Valstybinis strateginis atliekų tvarkymo planas:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205160; prisijungimo laikas: 2008 10 20.

37. Bukantis A., Gedžiūnas P., Giedraitienė P. ir kt. Lietuvos gamtinė aplinka, būklė, procesai ir raida.- Vilnius: Aplinkos apsaugos agentūra, 2008, p. 96.

38. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas//Valstybės žinios. 1998. Nr. 61-1726.

39. Lietuvos Respublikos vyriausybė. Valstybinis strateginis atliekų tvarkymo planas:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205160; prisijungimo laikas: 2008 10 20.

„Eksplatuoti komunalinių atliekų tvarkymo sistemą kaip privalomą užduotį savivaldybės gali pavesti savivaldybės įsteigta bendrovei arba kelių savivaldybių įsteigta atliekų tvarkymo įstaiga, įmonei ar organizacijai“⁴⁰, taip pat organizuoti viešuosius konkursus dėl komunalinių atliekų tvarkymo sistemos eksploatavimo ir plėtojimo paslaugų operatoriaus atrankos.⁴¹

Siekiant padidinti komunalinių atliekų tvarkymo sistemos efektyvumą, komunalinių atliekų tvarkymo valdymo reformos metu, Lietuvoje sukurtos regioninės komunalinių atliekų tvarkymo sistemos⁴² – „įkurta dešimt regioninių atliekų tvarkymo centrų (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio, Alytaus, Marijampolės, Telšių, Utenos ir Tauragės), pradėti statyti regioniniai nepavojingų atliekų sąvartynai, pastatytos didelių gabaritų atliekų surinkimo aikštelės, biodegraduojančių atliekų kompostavimo aikštelės, nustatoma regioninė atliekų tvarkymo kainodara“.⁴³

Komunalinių atliekų tvarkymo išlaidas, remiantis principu „teršėjas moka“ turi apmokėti atliekų turėtojai ir (ar) gamintojai ar importuotojai. Įmokas už atliekų tvarkymą atliekų turėtojai gali sumokėti tiesiogiai atliekas surenkančiais ir tvarkančiais įmonei arba į savivaldybės biudžetą, kai yra įvedama vietinė rinkliava už atliekų tvarkymą. Pirmuoju atveju, pinigai tiesiogiai pervedami atliekas surenkančiais ir tvarkančiais įmonei, jei savivaldybės atliekų tvarkymo taisyklėse numatytas tiesioginis sutarčių sudarymas ir yra nustatytas atliekų tvarkymo tarifas.⁴⁴ Atliekų tvarkymo įstatyme numatyti kiti, papildomi, atliekų tvarkymo finansavimo šaltiniai – „gaminių ar pakuotės atliekų tvarkymo programos lėšos, valstybės biudžetas ir savivaldybių biudžetai, aplinkos apsaugos rėmimo programos lėšos, savivaldybių aplinkos apsaugos rėmimo specialiosios programos lėšos, Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondo programos lėšos bei užsienio šalių, tarptautinių organizacijų, finansų institucijų ir LR asmenų tiksliniai įnašai“.⁴⁵

Didelė kliūtis įgyvendinant komunalinių atliekų tvarkymo sistemas yra gyventojų sąmoningumo stoka, todėl valstybiniame strateginiame atliekų tvarkymo plane pabrėžiama, kad „organizuojant komunalinių atliekų tvarkymo sistemas, ypač daug dėmesio turi būti skiriama nuolatiniam visuomenės švietimui ir informavimui <...>“.⁴⁶ Todėl atliekų tvarkymo sistemos

40. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas//Valstybės žinios. 1998. Nr. 61-1726.

41. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas//Valstybės žinios. 1998. Nr. 61-1726.

42. Bukantis A., Gedžiūnas P., Giedraitienė P. ir kt. Lietuvos gamtinė aplinka, būklė, procesai ir raida.- Vilnius: Aplinkos apsaugos agentūra, 2008, p. 95.

43. Lietuvos Respublikos vyriausybė. Valstybinis strateginis atliekų tvarkymo planas:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205160; prisijungimo laikas: 2008 10 20.

44. Aplinkos politika ir valdymas: vadovėlis. Sudar. I. Lazdinis.-Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008, p. 155.

45. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas//Valstybės žinios. 1998. Nr. 61-1726.

46. Lietuvos Respublikos vyriausybė. Valstybinis strateginis atliekų tvarkymo planas:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205160; prisijungimo laikas: 2008 10 20.

modernizavimo projektai, reikalauja ne tik politinių, administracinių ar finansinių resursų bet ir esminio pačios visuomenės požiūrio pasikeitimo dėl atliekų tvarkymo būtinumo.⁴⁷

1.2.3. Gamybos ir kitos ūkinės veiklos atliekų tvarkymo sistema

Sparčiai vystantis pramonei ir šalies ūkiui atliekų susidarymas neišvengiamas, todėl būtina užtikrinti gamybinių ir kitos ūkinės veiklos atliekų tvarkymo sistemos efektingą funkcionavimą. Ūkio subjektų pareiga, bendradarbiaujant su savivaldybių organizuojamomis komunalinių atliekų tvarkymo sistemomis, laikantis bendrųjų atliekų tvarkymo sistemos reikalavimų ir principų, užtikrinti, kad gamybos atliekos būtų sutvarkytos.⁴⁸

Įmonių veiksmus gamybos atliekų tvarkyme pagal kompetenciją koordinuoja Sveikatos apsaugos ministerija, Ūkio ministerija ir Žemės ūkio ministerija. Sveikatos apsaugos ministerija reglamentuoja medicininių atliekų tvarkymą sveikatos priežiūros įstaigose ir koordinuoja įstaigų veiksmus diegiant medicininių atliekų tvarkymo pajėgumus. Ūkio ministerija koordinuoja pramonės įmonių veiksmus diegiant gamyboje susidarančių atliekų tvarkymo pajėgumus. Žemės ūkio ir maisto pramonės įmonių veiksmus diegiant jų gamyboje susidarančių atliekų tvarkymo pajėgumus koordinuoja Žemės ūkio ministerija. LR aplinkos ministerija reglamentuoja ir administruoja visų atliekų tvarkymą, kontroliuoja nustatytų reikalavimų ir užduočių įgyvendinimą, taip pat koordinuoja kitų valstybių institucijų veiklą atliekų tvarkymo srityje.⁴⁹

Gamybos atliekų tvarkymą įmonės nustatyta tvarka apibrėžia taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimuose, tai pat atliekų naudojimo ir šalinimo techniniuose reglamentuose. Įmonės yra įpareigosotos mažinti gamybos atliekų susidarymą, rengdamos gamtos išteklių taupymo ir atliekų mažinimo planus, diegdamos švaresnės gamybos principus ir mažaatliekes technologijas.⁵⁰

Atliekų apskaitos duomenimis, Lietuvoje „2006 metais susidarė 817 tūkst. tonų statybinių atliekų, 284 tūkst. tonų pakuočių atliekų, 600 tonų nešiojamų baterijų ir akumuliatorių, 10 tūkst. tonų automobiliams skirtų bei parmoninių baterijų ir akumuliatorių, 1,4 tūkst. tonų medicininių atliekų.“⁵¹

47. Bukantis A., Gedžiūnas P., Giedraitienė P. ir kt. Lietuvos gamtinė aplinka, būklė, procesai ir raida.- Vilnius: Aplinkos apsaugos agentūra, 2008, p. 96.

48. Lietuvos Respublikos vyriausybė. Valstybinis strateginis atliekų tvarkymo planas:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205160; prisijungimo laikas: 2008 10 20.

49. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas//Valstybės žinios. 1998. Nr. 61-1726.

50. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas//Valstybės žinios. 1998. Nr. 61-1726.

51. Bukantis A., Gedžiūnas P., Giedraitienė P. ir kt. Lietuvos gamtinė aplinka, būklė, procesai ir raida.- Vilnius: Aplinkos apsaugos agentūra, 2008, p. 96.

Dėl gamyboje susidarančių atliekų rūšių gausos jų tvarkymą reglamentuoja ne tik aplinkos apsaugos ir kiti normatyviniai dokumentai, tačiau ir specifinių atliekų srautų tvarkymo taisyklės.

Pavojingų atliekų tvarkymui skiriamas didžiausias prioritetas gamybinių atliekų sraute, „kadangi šios atliekos yra keliančios didžiausią pavojų aplinkai ir žmonių sveikatai“⁵².

„Daugelio pavojingų atliekų (automobilių akumuliatorių, grunto ir dumblo, užterštų naftos produktais, pramoninių nuotekų valymo dumblo, užteršto sunkiaisiais metalais, liuminescencinių lempų, fotografijos pramonės atliekų, pramonėje naudojamų cheminių medžiagų atliekų) surinkimo ir tvarkymo sistemos jau suformuotos. Daugiausia problemų kyla, kai reikia identifikuoti pavojingas atliekas, rinkti ir tvarkyti alyvų, dažų ir lako atliekas, halogenintų angliavandenilių atliekas, taip pat tvarkyti gruntą, užterštą ne naftos produktais, šalinti taršą pavojingomis atliekomis, tvarkyti bankrutavusių ar likviduotų įmonių ir bešeimininkes pavojingas atliekas“.⁵³

LR atliekų tvarkymo įstatyme apibrėžti bendrieji pavojingų atliekų tvarkymo reikalavimai – licenzijavimo tvarka, naudojimas, šalinimas, vežimas bei pavojingų atliekų sukeliama avarių prevencijos ir likvidavimo tvarka.⁵⁴ Atskiriems pavojingų atliekų srautams nustatytos konkrečios tvarkymo taisyklės.

Pavojingų atliekų tvarkymu gali užsiimti tik licenzijuotos įmonės, kurios prieš vykdydamos veiklą „privalo užsiregistruoti Atliekas tvarkančių įmonių registre, turėti aplinkosauginį (TIPK) leidimą, atliekų naudojimo ar šalinimo techninį reglamentą, atliekų naudojimo ar šalinimo veikos nutraukimo planą, turi būti sudariusios laidavimo draudimo sutartį ar turėti banko garantiją, užtikrinančią į atliekų naudojimo ar šalinimo veiklos nutraukimo planą įtrauktų priemonių finansavimą įmonės bankroto ar kitu atveju“.⁵⁵

Lietuvoje, valstybės kontroliuojama pavojingų atliekų tvarkymo įmonė eksploatuoja 4 regionines pavojingų atliekų tvarkymo aikšteles, kurios įkurtos Alytuje, Klaipėdoje, Šiauliuose ir Vilniuje. Taip pat „veikia nafta ir jos produktais užteršto grunto, dumblo, ir vandens valymo sistema.“⁵⁶

Teisinė bazė, pavojingų atliekų tvarkymo reglamentas įpareigoja pavojingas atliekas tvarkyti griežtai laikantis juose nustatytų reikalavimų.

52. Aplinkos politika ir valdymas: vadovėlis. Sudar. I. Lazdinis.-Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008, p. 156.

53. Lietuvos Respublikos vyriausybė. Pavojingų atliekų tvarkymo 2006-2008 metų programa:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=269094&p_query=Dėl%20valstybinės%20pavojingų%20atliekų; prisijungimo laikas 2008 11 03.

54. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas//Valstybės žinios. 1998. Nr. 61-1726.

56. Aplinkos politika ir valdymas: vadovėlis. Sudar. I. Lazdinis.-Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008, p. 157.

56. Lietuvos Respublikos vyriausybė. Valstybinis strateginis atliekų tvarkymo planas:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205160; prisijungimo laikas: 2008 10 20.

Statybinių atliekų tvarkymas. Daugiausia statybinių atliekų susidaro statinius griaunant, mažiau juos rekonstruojant, statant ar remontuojant. Šių atliekų susidarymas turi būti planuojamas projektavimo darbų metu, numatant priemones, kurios padėtų vengti statybinių atliekų susidarymo, o proceso metu sudarytų galimybę „naudoti kuo daugiau aplinkai nepavojingų medžiagų turinčių statybos produktų“.⁵⁷ Skatintina, statybos metu naudoti pakartotiniam naudojimui tinkančias medžiagas.

„Medicininų atliekų tvarkymas – „medicininų atliekų prevencijos, apskaitos, deklaravimo, surinkimo, rūšiavimo, pakavimo, ženklavimo, saugojimo bei šalinimo veikla“⁵⁸ sveikatos priežiūros įstaigose organizuojama pagal sveikatos ministro patvirtintą Medicininų atliekų tvarkymo sveikatos priežiūros įstaigose 2006-2008 metų programą „vis dar lieka iki galo neišspręsta problema“.⁵⁹ „Medicininų atliekų nukenksminimas autoklavuose, mikrobangų krosnelėse ar apdorojant cheminėmis dezinfekcinėmis medžiagomis – tik tarpiniai metodai, palengvinantys jų saugojimą ir vežimą, tačiau iki galo neišsprendžiantys šių atliekų saugaus šalinimo problemas. Saugiausias medicininų atliekų tvarkymo būdas – deginimas teisės aktų reikalavimus atitinkančiuose atliekų deginimo įrenginiuose. <...> tik neturint galimybių šias atliekas deginti, nukenksmintos medicininės atliekos gali būti šalinamos savartynuose <...>.“⁶⁰

„Pakuočių atliekos – *pakuotės ar pakuočių medžiagos, pagal atliekų apibrėžimą priskiriamos atliekoms, išskyrus pakuočių gamybos atliekas*“⁶¹ sudaro didžiąją dalį susidaranciu atliekų, todėl jų tvarkymas vienas iš aktualiausių atliekų tvarkymo sistemos aspektų. Pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo taisyklėse nustatyti ribiniai leistini kenksmingų medžiagų kiekiai pakuotėse, apibrėžtos pakuočių ženklavimo, pakuočių pakartotinio naudojimo, pakuočių ir pakuočių atliekų apskaitos ataskaitų teikimo tvarkos bei nustatyti reikalavimai, kurių būtina laikytis organizuojant pakuočių atliekų rūšiavimą ir tvarkymą.⁶²

57. Bukantis A., Gedžiūnas P., Giedraitienė P. ir kt. Lietuvos gamtinė aplinka, būklė, procesai ir raida.- Vilnius: Aplinkos apsaugos agentūra, 2008, p. 100.

58. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija. Medicininų atliekų tvarkymo sveikatos priežiūros įstaigose 2006-2008 metų programa: http://www.sam.lt/lt/main/teisine_informacija/ministro_isakymai?id=26166; prisijungimo laikas, 2008 10 26.

59. Bukantis A., Gedžiūnas P., Giedraitienė P. ir kt. Lietuvos gamtinė aplinka, būklė, procesai ir raida.- Vilnius: Aplinkos apsaugos agentūra, 2008, p. 100.

60. Lietuvos Respublikos vyriausybė. Valstybinis strateginis atliekų tvarkymo planas: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205160; prisijungimo laikas: 2008 10 20.

61. Bukantis A., Gedžiūnas P., Giedraitienė P. ir kt. Lietuvos gamtinė aplinka, būklė, procesai ir raida.- Vilnius: Aplinkos apsaugos agentūra, 2008, p. 98.

62. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo taisyklės: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=179369; prisijungimo laikas, 2008 11 06.

Efektvios pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo sistemos tikslas, pasiekti, kad kuo mažiau šių atliekų būtų pašalinta sąvartynuose ir kuo daugiau jų būtų perdirbama ar kitaip panaudojama. Valstybiniame strateginiame atliekų tvarkymo plane numatyta jog „iki 2012 metų pabaigos būtų sudarytos organizacinės ir (ar) techninės sąlygos kasmet surinkti ir perdirbti ne mažiau kaip 55 procentus pakuočių atliekų, skaičiuojant pagal išleistą į vidaus rinką pakuočių kiekį, atitinkamai pagal šias pakuočių medžiagas: stiklinių – ne mažiau 60 procentų, popierinių ir kartotinių – ne mažiau 60 procentų, plastikinių – ne mažiau kaip 22,5 procento, skaičiuojant tik medžiagą, kuri vėl perdirbama į plastikus, metalinių – ne mažiau kaip 50 procentų, medinių – ne mažiau kaip 15 procentų“⁶³

„Pagal galiojančias teisines nuostatas, gamintojai ir importuotojai privalo organizuoti savo produkcijos pakuočių atliekų surinkimą, perdirbimą ar kitokį naudojimą ir įvykdyti šalyje nustatytas pakuočių atliekų tvarkymo užduotis arba mokėti valstybės nustatytą mokestį už aplinkos teršimą pakuočių atliekomis.“⁶⁴

Elektros ir elektronikos įrangos atliekų tvarkymo sistemos funkcionavimui užtikrinti LR Aplinkos ministro įsakymu patvirtintos Elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisyklės. Taisyklės „nustato elektros ir elektroninės įrangos ženklavimo, elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkytojų ir šios įrangos vartotojų informavimo, elektros ir elektroninės įrangos atliekų surinkimo, saugojimo, apdorojimo, elektros ir elektroninės įrangos ir jos atliekų apskaitos reikalavimus bei tvarką.“⁶⁵

Šių taisyklių privalu laikytis visiems asmenims, kurie užsiima elektros ir elektroninės įrangos gamyba, importu, platinimu ir šių atliekų tvarkymu.⁶⁶

„Elektros ir elektroninės įrangos atliekų surinkimo ir tolesnio tvarkymo sistema turi būti organizuojama taip“⁶⁷, „kad nuo 2008 metų šios įrangos atliekų būtų surenkama ne mažiau kaip 4 kilogramai vienam gyventojui per metus“.⁶⁸

63. Lietuvos Respublikos vyriausybė. Valstybinis strateginis atliekų tvarkymo planas:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205160; prisijungimo laikas: 2008 10 20.

64. Bukantis A., Gedžiūnas P., Giedraitienė P. ir kt. Lietuvos gamtinė aplinka, būklė, procesai ir raida.- Vilnius: Aplinkos apsaugos agentūra, 2008, p. 98.

65. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisyklės:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=260920; prisijungimo laikas, 2008 11 05.

66. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisyklės:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=260920; prisijungimo laikas, 2008 11 05.

67. Aplinkos politika ir valdymas: vadovėlis. Sudar. I. Lazdinis.-Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008, p. 159.

68. Lietuvos Respublikos vyriausybė. Valstybinis strateginis atliekų tvarkymo planas:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205160; prisijungimo laikas: 2008 10 20.

„Transporto priemonių gamintojai ir (ar) importuotojai turi sukurti **eksploatuoti netinkamų transporto priemonių tvarkymo** sistemą, kad eksploatuoti netinkamos transporto priemonės būtų surenkamos ir sutvarkomos, o įmonės ar jų padaliniai surenkantys, naudojantys ir perdirbantys šias atliekas, išdėstyti taip, kad būtų sudarytos sąlygos asmeniui atiduoti tvarkyti eksploatuoti netinkamą transporto priemonę“.⁶⁹

„Pagal Lietuvos ir ES teisės aktų reikalavimus eksploatuoti netinkamų transporto priemonių naudojimo ir perdirbimo užduotys nustatomos transporto priemonėms“⁷⁰, kurios yra priskiriamos M₁ (ne mažiau kaip keturis ratus turinčioms transporto priemonėms, skirtoms keleiviams vežti, turinčioms ne daugiau kaip 8 sėdimas vietas keleiviams ir 1 sėdimą vietą vairuotojui) arba N₁ (ne mažiau kaip keturis ratus turinčioms transporto priemonėms, skirtoms kroviniams vežti, kurių bendroji masė ne didesnė kaip 3,5 t) klasėms bei triratėms motorinėms transporto priemonėms, išskyrus motorines trirates transporto priemones su simetriškai išdėstytais ratais.⁷¹

Valstybiniame strateginiame atliekų tvarkymo plane numatyta, jog gamintojai ar importuotojai arba jiems atstovaujanti licenzijuota gamintojų ar importuotojų organizacija turi imtis visų priemonių, „kad būtų įgyvendintos šios užduotys: pakartotinio naudojimo ir naudojimo procentas (pagal vienos transporto priemonės vidutinį svorį) – 85, pakartotinio naudojimo ir perdirbimo procentas (pagal vienos transporto priemonės vidutinį svorį) – 80.“⁷²

Baterijų ir akumuliatorių atliekų tvarkymo reikalavimus apibrėžia LR Aplinkos ministro patvirtintos „Iškvotų baterijų ir akumuliatorių taisyklės“, kuriose numatyta „surinkimo, laikino saugojimo, vežimo, naudojimo, kontrolės ir dokumentacijos saugojimo“⁷³ tvarka.

Baterijų ir akumuliatorių gamintojai ir importuotojai privalo „organizuoti baterijų ir akumuliatorių atliekų tvarkymo, apdorojimo ir perdirbimo sistemas“.⁷⁴ Baterijos ir akumuliatoriai turi būti surenkami atskirai, specialiai paženklinuose konteineriuose, nemišant jų su kitomis atliekomis. Konteineriai turi būti sandarūs, užrakinami, atsparūs rugštimis, korozijai bei su

69. Lietuvos Respublikos vyriausybė. Valstybinis strateginis atliekų tvarkymo planas:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205160; prisijungimo laikas: 2008 10 20.

70. Aplinkos politika ir valdymas: vadovėlis. Sudar. I. Lazdinis.-Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008, p. 159.

71. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Eksploatuoti netinkamų transporto priemonių tvarkymo taisyklės:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=229976; prisijungimo laikas, 2008 11 06.

72. Lietuvos Respublikos vyriausybė. Valstybinis strateginis atliekų tvarkymo planas:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205160; prisijungimo laikas: 2008 10 20.

73. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Iškvotų baterijų ir akumuliatorių taisyklės:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=157518&p_query=atlieku%20tvarkymo; prisijungimo laikas, 2008 10 30.

74. Lietuvos Respublikos vyriausybė. Valstybinis strateginis atliekų tvarkymo planas:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205160; prisijungimo laikas: 2008 10 20.

atitinkamo dydžio angomis baterijoms ir akumuliatoriams įdėti. Konteinerių pastatymo vietas, jų kiekį derina savivaldybės institucijos arba jų įgalioti asmenys.⁷⁵

Nuolatinis atliekų tvarkymo teisinio reglamentavimo tobulinimas kuria ir padeda įgyvendinti efektyvią atliekų tvarkymo sistemą.⁷⁶

1.3. Atliekų tvarkymo kontrolės organizavimas

„Darniojo vystymosi politikai įgyvendinti, žmonių sveikatai, aplinkos apsaugai ir gamtos išteklių valdymui ypač svarbu efektyvi atliekų susidarymo, saugojimo, tvarkymo, perdirbimo, transportavimo, panaudojimo ir šalinimo kontrolė.“⁷⁷ Kontrolei užtikrinti būtina, kad tarpusavyje bendradarbiautų Europos Sąjungos valstybės, nacionalinės vyriausybės, pramonės sektorius, pilietinė visuomenė. Tik bendradarbiaujant bus pasiekti kontrolės tikslai – „mažinti atliekų susidarymą, atkurti užterštų vietų saugumą.“⁷⁸

1.3.1. Europos Sąjungos atliekų sektoriaus teisės aktų sistema

Europos Sąjungoje atliekų tvarkymas „yra išsamiai reglamentuotas“.⁷⁹ ES teisės aktų reglamentuojančių atliekų tvarkymo sektorių yra apie 30, tai įvairios direktyvos, reglamentai, sprendimai. Remiantis reglamentavimo objektu, šiuos teisės aktus būtų galima susikirstyti į tris grupes:

1. Teisės aktai reglamentuojantys bendrąjį atliekų tvarkymą (apibrėžti bendri reikalavimai taikomi visoms atliekoms ir visiems šių atliekų tvarkymo būdams);
2. Teisės aktai reglamentuojantys atliekų tvarkymo įrenginių veiklą (apibrėžti reikalavimai atliekų deginimo, šalinimo ar kitokio pobūdžio atliekų tvarkymo objektams);
3. Teisės aktai reglamentuojantys atskirų atliekų srautų tvarkymą (apibrėžti konkrečių atliekų srautų tvarkymo reikalavimai).⁸⁰

75. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Išeikvotų baterijų ir akumuliatorių taisyklės:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=157518&p_query=atlieku%20tvarkymo; prisijungimo laikas, 2008 10 30.

76. Lietuvos Respublikos vyriausybė. Valstybinis strateginis atliekų tvarkymo planas:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205160; prisijungimo laikas: 2008 10 20.

77. Gražulevičienė R. Aplinkos politika.-Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2004, p. 54.

78. Gražulevičienė R. Aplinkos politika.-Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2004, p. 54.

79. Ragulskytė-Markovienė R. Aplinkos teisė//Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais.-Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 80.

80. Aplinkos politika ir valdymas: vadovėlis. Sudar. I. Lazdinis.-Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008, p. 143.

1975 m. liepos 15 d. priimta *Tarybos direktyva 75/442/EEB dėl atliekų* keletą kartų buvo iš esmės keičiama. Siekiant aiškumo ir racionalumo minėta direktyva buvo kodifikuota Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2006/12/EB dėl atliekų. Direktyva 2006/12/EB yra pagrindinis ES atliekų tvarkymo sistemos dokumentas papildantis kitus ES atliekų tvarkymo norminius aktus. Bendroje atliekų direktyvoje pateikta atliekų sąvoka, numatyti reikalavimai valstybėms, kurių jos turi imtis atliekų prevencijai, perdirbimui ir apdorojimui, žaliavų gavybai, atliekų kaip energijos šaltinio panaudojimui ir kitokiam atliekų antriniam panaudojimui skatinti. Valstybės narės įpareigos paskirti arba įsteigti kompetetingą instituciją, atsakingą už atliekų tvarkymo planų rengimą, taip pat už atliekų šalinimo operacijų sistemų tinklo sukūrimą, kuris apima šių operacijų planavimą, organizavimą, leidimų išdavimą ir priežiūrą. Atliekų tvarkymo direktyva 2006/12/EB įpareigoja kas trejus metus pateikti Komisijai ataskaitą apie atliekų šalinimo padėtį savo šalyje. Direktyva netaikoma - „radioaktyvioms atliekoms; atliekoms, susidarančioms žvalgant, išgaunant, tvarkant ir saugant mineralinius išteklius ir atliekoms iš veikiančių karjerų; kritusiems gyvuliams ir šioms žemės ūkio atliekoms: srutomis ir kitoms natūralioms nepavojingoms medžiagoms, naudojamoms žemės ūkyje; nuotekoms, išskyrus skystas atliekas; netinkamoms naudoti sprogstamosioms medžiagoms“.⁸¹

1991 m. priimta *Tarybos direktyva 91/689/EEB dėl pavojingų atliekų* „skirta suderinti valstybių narių pavojingų atliekų tvarkymo teisinės normas ir pagerinti pavojingų atliekų tvarkymo veiksmingumą“.⁸² Remiantis pavojingų atliekų direktyva valstybės narės turi užtikrinti, kad pavojingos atliekos būtų apskaitomos nuo jų susidarymo iki galutinio pašalinimo, o įmonės, kurios šalina, renka, panaudoja ar gabena pavojingas atliekas nemaišytų jų tarpusavyje arba pavojingų atliekų su nepavojingomis. Surenkamos, gabenamos ir laikinai saugojamos pavojingos atliekos turi būti tinkamai supakuotos ir paženklintos, o jas pervežant būtinas pavojingų atliekų lydraštis. Direktyva 91/689/EEB kiekvieną Bendrijos valstybę įpareigoja imtis visų būtinų priemonių, kad pavojingos atliekos būtų tvarkomos nesukeliant grėsmės žmonėms ir aplinkai.⁸³

Prie teisės aktų reglamentuojančių bendrąjį atliekų tvarkymą galime priskirti 1993 m. vasario 1 d. priimtą *Tarybos reglamentą (EEB) Nr. 259/93 dėl atliekų vežimo*. „Į šį reglamentą buvo perkelti Bazelio konvencijos dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinių pervežimų bei jų tvarkymo kontrolės reikalavimai.“⁸⁴ „Reglamentas nustato pranešimų apie visas atliekų siuntas per valstybių sienas

81. 2006 m. balandžio 5 d. Europos parlamento ir Tarybos direktyva 2006/12/EB dėl atliekų:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:114:0009:0021:LT:PDF>; prisijungimo laikas, 2008 12 07.

82. Aplinkos politika ir valdymas: vadovėlis. Sudar. I. Lazdinis. -Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008, p. 145.

83. 1991 m. gruodžio 12 d. Tarybos direktyva 91/689/EEB dėl pavojingų atliekų:

<http://www.ueanet.com/facts/directive/doc/lituanien/ftxdirective%20on%20hazardous%20waste-lt.pdf>; prisijungimo laikas, 2008 11 05.

84. Ragulskytė-Markovienė R. Aplinkos teisė/Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais. -Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 82.

sistemą ir leidimų išdavimų procedūras pagal atliekų rūšį ir paskirties vietą.⁸⁵ Reglamentas apibrėžia šalinimui ir panaudojimui skirtų atliekų vežimo į Europos bendriją, iš Bendrijos ir Bendrijos viduje tvarką.⁸⁶

Reglamente pateikti skirtingi atliekų sąrašai: „II priede (Žaliajame atliekų sąrašė) išvardijamos atliekos, keliančios nedidelę riziką, III priede (Geltonajame atliekų sąrašė) – atliekos, keliančios padidintą riziką, IV priede (Raudonajame atliekų sąrašė) – pavojingos atliekos“.⁸⁷

„Atliekų šalinimo įrengimų kontrolės paskirtis – sumažinti atliekų keliamą grėsmę žmonių sveikatai ir aplinkai“.⁸⁸ Atliekų deginimo direktyva 2000/76/EB, Atliekų sąvartynų direktyva 1999/31/EB ir laivų atliekų priėmimo uostuose direktyva 2000/59/EB reglamentuoja atliekų tvarkymo įrenginių veiklą.

1999 m. balandžio 26 d. *Tarybos direktyvos 1999/31/EB dėl atliekų sąvartynų* tikslas – „atliekoms bei sąvartynams taikant griežtus eksploataavimo ir techninius reikalavimus, numatyti priemonės, tvarką ir gaires, kurios padėtų užkirsti kelią arba kuo labiau sumažintų neigiamą poveikį aplinkai <...> ir atliekų sąvartynų keliamą pavojų žmonėms, kylantį šalinant atliekas į sąvartyną, ir vėliau per visą sąvartyno veikimo laiką“. Direktyvoje apibrėžta atliekų priėmimo į sąvartyną tvarka, taip pat reglamentuota kontrolės ir stebėjimo tvarka sąvartyno eksploatacijos metu bei uždarymo ir vėlesnės priežiūros tvarka. Direktyvoje 1999/31/EB pateikiama sąvartynų klasifikacija ir reikalaujama, kad atitinkamos rūšies atliekos būtų pristatytos ir šalinamos tik tos rūšies sąvartyne, kuriame galima šalinti tokia atliekas. Mokestis už atliekų šalinimą sąvartyne turi padengti sąvartyno įrengimo ir eksploatacijos išlaidas bei sąvartyno uždarymo ir vėlesnės priežiūros sąnaudas.⁸⁹

Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2000/76/EB dėl atliekų deginimo priimtos 2000 m. gruodžio 4 d. tikslas – „kiek įmanoma užkirsti kelią arba apriboti neigiamą atliekų deginimo poveikį aplinkai, ypač oro, dirvožemio, paviršinio ir požeminio vandens užteršimą išmetamais teršalais ir dėl to kylantį pavojų žmonių sveikatai“. Tikslu siekiama nustatant griežtas eksploataavimo sąlygas ir techninius reikalavimus bei emisijų (teršalų) ribines vertes atliekų deginimo įmonėms.⁹⁰

85. Aplinkos politika ir valdymas: vadovėlis. Sudar. I. Lazdinis.-Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008, p. 145.

86. 1993 m. vasario 1 d. Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 259/93 dėl atliekų vežimo Europos bendrijos viduje, į Bedriją ir iš jos priežiūros ir kontrolės: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1993R0259:20020101:LT:PDF>; prisijungimo laikas, 2008 11 05.

87. Ragulskytė-Markovienė R. Aplinkos teisė//Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais.-Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 82.

88. Gražulevičienė R. Aplinkos politika.-Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2004, p.58.

89. 1999 m. balandžio 26 d. Tarybos direktyva 1999/31/EB dėl atliekų sąvartynų:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1999L0031:20031120:LT:PDF>; prisijungimo laikas, 2008 11 05.

90. 2000 m. gruodžio 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/76/EB dėl atliekų deginimo:

<http://www.ueanet.com/facts/directive/doc/lituanien/directive%20on%20the%20incineration%20of%20waste-lt.doc>; prisijungimo laikas, 2008 11 07.

„Atskirais ES teisės aktais dažniausiai reglamentuojamas pavojingų atliekų srautų tvarkymas. Išimtis – pakuočių atliekos, kurių didžiausią dalį sudaro nepavojingos atliekos, tinkamos naudoti kaip antrinės žaliavos.“⁹¹

1994 m. gruodžio 20 d. *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/62/EB dėl pakuočių ir pakuočių atliekų* nustato pagrindines priemones, kad nebūtų gaminamos pakuočių atliekos ir būtų taikomi tokie pagrindiniai principai kaip pakuočių naudojimas, perdirbimas ir kitos pakuočių atliekų utilizavimo formos. Direktyva privalomai taikoma visoms Bendrijoje į rinką pateiktoms pakuotėms ir visoms pakuočių atliekoms, nepriklausomai nuo to iš ko jos pagamintos, ir kur jos naudojamos. Direktyvoje apibrėžtos su pakuočių tvarkymu susijusios sąvokos, nustatyta pakuočių ir pakuočių atliekų naudojimo ir perdirbimo tvarka, aptartos grąžinimo, surinkimo ir naudojimo bei ženklavimo ir identifikavimo sistemos, reglamentuoti pakuotėje esančių sunkiųjų metalų koncentracijos lygiai.⁹²

1975 m. birželio 16 d. *Tarybos direktyva 75/439/EEB dėl naudotų alyvų šalinimo* įpareigoja valstybes imtis visų priemonių, kad naudotos alyvos būtų surenkamos ir šalinamos užtikrinant, jog bus išvengta galimos žalos aplinkai ir žmonių sveikatai.⁹³ Direktyvoje nustatytos naudotų alyvų surinkimo, šalinimo ir tvarkymo kontrolės sąlygos, taip pat apibrėžti šių atliekų tvarkymo prioritetai bei reikalavimai atskiriems tvarkymo būdams.⁹⁴

1991 m. kovo 18 d. *Tarybos direktyva 91/157/EEB dėl baterijų ir akumuliatorių, turinčių tam tikrą pavojingų medžiagų* siekia suderinti valstybių narių įstatymus dėl šios direktyvos I priede nurodytų išiekvotų baterijų ir akumuliatorių, turinčių pavojingų medžiagų, atnaujinimo bei kontroliuojamo šalinimo. Direktyvoje iš valstybių narių reikalaujama sudaryti programas, kuriomis būtų siekiama sumažinti sunkiųjų metalų kiekį baterijose ir akumuliatoriuose bei skatinama tokių produktų prekyba. Valstybės narės turi užtikrinti, kad išiekvotos baterijos ir akumulatoriai būtų surenkami ir šalinami atskirai.⁹⁵

2003 m. sausio 27 d. *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/96/EB dėl elektros ir elektroninės įrangos* siekia apriboti pavojingų medžiagų naudojimą elektros ir elektroninėje įrangoje, taip pat prisidėti prie priimtino elektros ir elektroninės įrangos atliekų utilizavimo ir

91. Aplinkos politika ir valdymas: vadovėlis. Sudar. I. Lazdinis.-Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008, p. 146.

92. 1994 m. gruodžio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/62/EB dėl pakuočių ir pakuočių atliekų:

<http://www.ueanet.com/facts/directive/doc/lituanien/ftxdirective%20on%20packaging-lt.pdf>; prisijungimo laikas, 2008 11 04.

93. 1975 m. birželio 16 d. Tarybos direktyva 75/439/EEB dėl naudotų alyvų šalinimo:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1975L0439:19911223:LT:PDF>; prisijungimo laikas, 2008 11 04.

94. Aplinkos politika ir valdymas: vadovėlis. Sudar. I. Lazdinis.-Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008, p. 147.

95. 1991 m. kovo 18 d. Tarybos direktyva 91/157/EEB dėl baterijų ir akumuliatorių, turinčių tam tikrą pavojingų medžiagų:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1991L0157:19990125:LT:PDF>; prisijungimo laikas, 2008 11 05.

laidojimo, apibrėžiant šių atliekų tvarkymo sistemos pagrindinius reikalavimus.⁹⁶

2000 m. rugsėjo 18 d. *Europos parlamento ir Tarybos direktyvoje 2000/53/EB dėl eksploatuoti netinkamų transporto priemonių* „numatytos priemonės mažinti automobilių atliekų susidarymą, užtikrinti jų surinkimą, tvarkyti jas nekenksmingomis aplinkai sąlygomis, pakartotinai naudoti išardytų automobilių dalis“.⁹⁷

1996 m. rugsėjo 16 d. *Tarybos direktyva 96/59/EB dėl polichlorintų bifenilų ir polichlorintų terfenilų šalinimo* numato priemones, kuriomis siekiama iki 2010 metų visiškai nukenksminti šias medžiagas, atkreipiant dėmesį į būtinybę tvarkyti šias medžiagas.⁹⁸

ES atliekų tvarkymo sistemos reglamentavimas sudaro pagrindą nacionalinių atliekų tvarkymo sistemų teisinės bazės kūrimui, siekiant tvarios ir subalansuotos plėtros šioje srityje.

1.3.2. Lietuvos Respublikos atliekų sektoriaus teisės aktų sistema

Lietuvoje sukurta atliekų tvarkymo sistemos teisinė bazė, o Europos Sąjungos atliekų tvarkymą reglamentuojančių teisės aktų nuostatos perkeliamos į LR nacionalinę teisę.⁹⁹

LR aplinkos apsaugos įstatymo 23 straipsnis numato, jog „asmenys privalo laikytis Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytų atliekų tvarkymo reikalavimų. Atliekų tvarkymo išlaidas apmoka teršėjas“.¹⁰⁰

LR atliekų tvarkymo įstatymas yra pagrindinis teisinis dokumentas reglamentuojantis atliekų tvarkymo sistemą Lietuvoje. Šio įstatymo pagrindu priimami kiti atliekų tvarkymą reglamentuojantys dokumentai ir teisės aktai. Įstatyme apibrėžtos pagrindinės sąvokos susijusios su atliekų tvarkymu, aptarti atliekų tvarkymo prioritetai. Įstatyme nustatyta bendra atliekų tvarkymo organizavimo tvarka, apibrėžti reikalavimai dėl atliekų apskaitos ir jų ataskaitų teikimo tvarkos, reglamentuojamas atliekų tvarkymo dokumentų saugojimas. LR atliekų tvarkymo įstatyme numatomos pagrindinės sąlygos dėl gamtos išteklių taupymo ir atliekų mažinimo planų rengimo, dėl leidimų naudoti ir šalinti atliekas išdavimo tvarkos.

Įstatyme plačiai reglamentuotas pavojingų atliekų tvarkymas – apibrėžtas pavojingų atliekų

96. 2003 m. sausio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/96/EB dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2002L0095:20060701:LT:PDF>; prisijungimo laikas, 2008 11 05.

97. Aplinkos politika ir valdymas: vadovėlis. Sudar. I. Lazdinis.-Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008, p. 147.

98. Gražulevičienė R. Aplinkos politika.-Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2004, p. 59.

99. Lietuvos Respublikos vyriausybė. Valstybinis strateginis atliekų tvarkymo planas:

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205160; prisijungimo laikas: 2008 10 20.

100. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas//Valstybės žinios. 1992. Nr. 5-75.

tvarkymo licenzijavimas, taip pat pavojingų atliekų identifikavimas ir deklaravimas, jų maišymas, išskiriami pakavimo ir ženklavimo ypatumai. Įstatymas įpareigoja pildyti pavojingų atliekų naudojimo ir šalinimo įmonės darbo žurnalą, kuriame registruojami visi su pavojingų atliekų naudojimu, saugojimu, šalinimu, vežimu susiję veiksmai.

LR aplinkos ministerijai, LR sveikatos apsaugos ministerijai, LR ūkio ministerijai, LR žemės ūkio ministerijai, apskričių viršininkams bei savivaldybėms įstatymu pavesta vykdyti atliekų tvarkymo valstybinio reglamentavimo funkcijas.

LR atliekų tvarkymo įstatyme numatytas 3 lygių atliekų tvarkymo planavimas – valstybinis (ruošiami valstybiniai strateginiai atliekų tvarkymo planai), regioninis (ruošiami regioniniai atliekų tvarkymo planai) bei savivaldybių (ruošiami savivaldybių atliekų tvarkymo planai).

Įstatyme reglamentuotos atliekų tvarkymo ekonominės ir finansinės priemonės. Atliekų tvarkymo išlaidas remiantis principu „teršėjas moka“ turi apmokėti atliekų turėtojas ir (ar) medžiagų, kurias naudojant susidaro atliekos, gamintojas ar importuotojas. Numatyti ir kiti atliekų tvarkymo papildomi finansavimo šaltiniai.

Igyvendinant „gamintojo atsakomybės“ principą įstatyme apibrėžtos gaminių ir šių bei kitų pakuočių atliekų gamintojų, importuotojų ir platintojų teisės ir pareigos, jų organizacijos, bei išdėstyti reikalavimai dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo.¹⁰¹

LR atliekų tvarkymo taisyklės detalizuoja LR atliekų tvarkymo įstatyme nustatytą atliekų tvarkymo, apskaitos, deklaravimo, rūšiavimo ir ženklavimo tvarką.

„Įmonės, užsiimančios atliekų surinkimo, vežimo, naudojimo ir šalinimo veikla, bei įmonės, kitų įmonių pavedimu organizuojančios atliekų naudojimą ar šalinimą, tarp jų - atliekas importuojančios ir eksportuojančios įmonės, turi būti įregistruotos Atliekas tvarkančių įmonių registre.“

Taisyklės numato, kad visos su atliekų tvarkymu susijusios įmonės privalo pildyti pirminės atliekų apskaitos žurnalus arba atliekų apskaitos žurnalus ir kiekvienais metais Aplinkos ministerijos regioniniams aplinkos apsaugos departamentams pateikti atliekų apskaitos ataskaitas.

LR atliekų tvarkymo taisyklės detalizuoja atliekų tvarkymo sistemos ypatumus, taip pat pavojingų atliekų tvarkymo reikalavimus.¹⁰²

Remiantis ES teisės aktų nuostatomis Lietuvoje sukurta nacionalinė atliekų tvarkymo teisinė

101. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas//Valstybės žinios. 1998. Nr. 61-1726.

102. 1999 m. liepos 14 d. aplinkos ministro įsakymas Nr. 217 „Dėl atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“//Valstybės žinios. 1004. Nr. 68-2381.

bazė reglamentuojanti atliekų tvarkymo įrenginių veiklą – 2000 m. spalio 18 d. Aplinkos ministro įsakymas Nr. 444 „Dėl atliekų sąvartynų įrengimo, eksploatavimo, uždarymo ir priežiūros po uždarymo taisyklių patvirtinimo“, 2002 m. gruodžio 31 d. Aplinkos ministro įsakymas Nr. 699 „Dėl atliekų deginimo aplinkosauginių reiklavimų patvirtinimo“, specifinių atliekų srautų tvarkymą – 2001 m. priimtas „Pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo įstatymas“, 2002 m. birželio 27 d. Aplinkos ministro įsakymas Nr. 348 „Dėl pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“, 2002 m. gruodžio 31 d. Aplinkos ministro įsakymas Nr. 698 „Dėl alyvų atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“, 2001 m. gruodžio 21 d. Aplinkos ministro įsakymas Nr. 625 „Dėl išekvotų baterijų ir akumuliatorių tvarkymo taisyklių patvirtinimo“, 2003 m. rugsėjo 26 d. aplinkos ministro įsakymas nr. 473 „Dėl polichlorintų bifenių ir polichlorintų terfenilų (PCB/PCT) tvarkymo taisyklių patvirtinimo“, 2003 m. gruodžio 24 d. Aplinkos ministro įsakymas Nr. 710 „Dėl eksploatuoti netinkamų transporto priemonių tvarkymo taisyklių patvirtinimo“, 2004 m. rugsėjo 10 d. Aplinkos ministro įsakymas Nr. D1-481 „Dėl elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“.

2. NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ SEKTORIAUS ANALIZĖ

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnyje apibrėžtos nuostatos – „Žmogus turi teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti“ bei „Žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas“¹⁰³ atspindi nevyriausybinių organizacijų vykdomos veiklos politiką formuoti pilietinę, dalyvaujančią, sąmoningą visuomenę. Nevyriausybines organizacijas, neretai pavadinamos trečiuoju sektoriumi, yra tarsi „sistemos sanitarai“¹⁰⁴, kuriantys „precedento neturinčią galią ir galimybes“ įgyvendinti valstybės mastu nustatytus pagrindinius aplinkosauginius reikalavimus, siekiant išsaugoti švarią ir sveiką aplinką.¹⁰⁵

2.1. Nevyriausybinių organizacijų identiteto problema

„Nevyriausybines organizacijas sąvoka pirmą kartą paminėta Jungtinių Tautų rezoliucijoje, tačiau dar ir šiandien neturime vieningo nevyriausybinių organizacijų apibrėžimo, „kuris leistų nekvestionuotinai norimai apibūdinti aibeį priskirti tą patį kiekį subjektų“.¹⁰⁶

Nevyriausybinių organizacijų pavadinimas, kilęs iš angliško termino *non governmental organization*, dažnai kritikuojamas dėl savo neapibrėžtumo. Įsigilinant į nevyriausybinių organizacijų sąvokos prasmę, šiam sektoriui turėtume priskirti visas organizacijas, kurios nėra sukurtos valdžios institucijų, tačiau anaipol taip nėra, privataus verslo subjektai taip pat nepriskiriami šiai grupei, nors „semantiškai nagrinėjant sąvoką, jos turėtų būti apimtos“.¹⁰⁷

Tačiau „Nevyriausybines organizacijas“ termino prasmėje, jo šalininku teigimu, „yra nuoroda į principinį atsiribojimą ne tik nuo valstybinių institucijų, bet ir nuo įmonių, politinių partijų, profesinių sąjungų ir religinių bendruomenių“.¹⁰⁸ Nevyriausybines organizacijas turi joms būdingų bruožų rinkinį, kurie paprastai išskiriami sudarant nevyriausybinių organizacijų apibrėžimą.

„Dichter išskiria tris pagrindinius bruožus, kurie būdingi daugeliui nevyriausybinių organizacijų:

1. Savivalda;
2. Savanoriškumas;

103. Lietuvos Respublikos Konstitucija/Valstybės žinios. 1992. Nr. 33-1014.

104. Zdanavičius A. A. Gaidamavičius: vėna aplinkosaugos problema sprendžiama pasitelkiant kitą: http://www.ozonas.lt/admin/uploads/block1/OzonasNr22008_11_17.pdf; prisijungimo laikas, 2008 10 26.

105. NVO skaidrumo pradžiamokslis. Sudar. Transparency International Lietuvos skyrius.-Vilnius, 2008, p. 98.

106. NVO skaidrumo pradžiamokslis. Sudar. Transparency International Lietuvos skyrius.-Vilnius, 2008, p. 32.

107. Šimašius R. Ne pelno organizacijos: Prigimtis ir reglamentavimas.-Vilnius: Eugrimas, 2007, p.15.

108. Vadapalas V., Jočienė D. Nevyriausybines organizacijas tarptautinėje ir Europos Sąjungos teisėje.-Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 10.

3. Vertybės ir ideologija, kaip pagrindinis veiklos motyvas“.¹⁰⁹

Lesteris M. Salomonas išskiria šiuos nevyriausybinių organizacijų bruožus joms apibūdinti:

1. Instancionalizuotos – turinčios institucinį statusą ir struktūrą;
2. Privačios – institucine prasme atskirtos nuo vyriausybės (valdžios) net jei ir gauna jos paramą;
3. Neskirstančios pelno – gautas pajamas skiria organizacijos tolesnei veiklai;
4. Savivaldžios – kontroliuojamos remiantis savo vidaus procedūromis, o ne valdomos iš išorės;
5. Savanoriškos – narystė ir darbas organizacijoje paremtas savanoriškumo principu.¹¹⁰

Tarptautinės teisės enciklopedijoje nevyriausybinių organizacijos apibūdinamos kaip „*privačios organizacijos (asociacijos, federacijos, draugijos, institutai, grupės ir pan.), kurios nėra įkurtos vyriausybių arba tarpvyriausybinių susitarimų pagrindu, tačiau jos dėl savo veiklos efektyvumo vaidina gana svarbų vaidmenį tarptautiniuose santykiuose ir jų nariai turi savarankiškas (nepriklausomas) balsavimo teises*“.¹¹¹ Toks apibrėžimas skirtas apibūdinti tarptautiniu mastu veikiančioms nevyriausybiniams organizacijoms.

Lietuvoje nevyriausybinių organizacijų apibrėžimų taip pat gausu, tačiau juose, vienokia ar kitokia išraiška, pateikiami visi jau anksčiau kitų autorių išdėstyti svarbiausi NVO bruožai atspindintys nevyriausybinių organizacijų veikimo ypatumus.

Lietuvos nevyriausybinių organizacijų plėtros koncepcijoje pateikiamas toks nevyriausybinių organizacijų apibrėžimas – „*visuomenės naudai Lietuvoje veikiantis savarankiškas, nuo valdžios ir verslo nepriklausomas, pelno ir valdžios rinkimuose nesiekiantis, savanoriškumo pagrindu įsteigtas viešasis juridinis asmuo*“¹¹². Nevyriausybinių organizacijų teisės institutas Nevyriausybinių organizacijų reikalų komisijai prie LR vyriausybės pateikė svarstyti tokį apibrėžimą: „*NVO - tai nepriklausomi nuo valstybės ar savivaldybės institucijų ir pelno savo dalyviams neskirstantys privatūs juridiniai asmenys, kurie savo tikslų siekia pagal iš esmės savo viduje nustatytą tvarką ir jų nariais arba dalyviais tampama ne dėl įstatymų reikalavimų ar kitų esminių objektyvių aplinkybių*“.¹¹³

109. Baršauskienė V., Butkevičienė E., Vaidelytė E. Nevyriausybinių organizacijų veikla.-Kaunas: Technologija, 2008, p. 15.

110. Jočienė D. NVO teisinė padėtis ir veikla tarptautinėje teisėje// Nevyriausybinių organizacijų veiklos ypatumai nacionalinėje ir tarptautinėje teisėje (Mokslinės konferencijos medžiaga, 2002 m. balandžio 10 d.).-Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 15.

111. Vadapalas V., Jočienė D. Nevyriausybinių organizacijos tarptautinėje ir Europos Sąjungos teisėje.-Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 9.

112. LR vyriausybė. Nevyriausybinių organizacijų plėtros koncepcija: <http://www.lrvk.lt/main.php?cat=440&gr=6>; prisijungimo laikas, 2008 10 15.

113. Nevyriausybinių organizacijų reikalų komisija. Komisijos posėdžio protokolas: <http://www.lrvk.lt/main.php?cat=440&gr=4>; prisijungimo laikas, 2008 10 15.

Nevyriausybių organizacijų reikalų komisija prie LR vyriausybės, 2007 m. gruodžio 6 d. vykusiame posėdyje, išskyrė pagrindines charakteristikas būdingas NVO – viešas juridinis asmuo; visuomenės naudai veikiantis; Lietuvoje veikiantis; pelno nesiekiantis; nesiekiantis valdžios rinkimuose; savarankiškas, nuo verslo nepriklausomas; sudarytas savanoriškumo principu - kuriomis remiantis buvo suformuluotas nevyriausybių organizacijų apibrėžimas: „*Nevyriausybinių organizacija visuomenės naudai Lietuvoje veikinatis, savarankiškas, nuo valdžios ir verslo nepriklausomas, pelno ir valdžios rinkimuose nesiekiantis, savanoriškumo pagrindu įsteigtas viešasis juridinis asmuo*“.¹¹⁴

2.2. Nevyriausybių organizacijų veikla ir jos principai

Nevyriausybių organizacijų skaičius, jų dydis ir reikšmė vakarų visuomenėje pastaruoju metu labai išaugo, pavyzdžiui Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę NVO skaičius sparčiai didėjo – 1990-1994 metais buvo įregistruotos 1487 nevyriausybinių organizacijos, o 2005 m. tokių organizacijų skaičius peržengė 16000 ribą.¹¹⁵ Europos Sąjungos komisija, įvardina keletą priežasčių, įtakousių tokį procesą:

1. Išaugo gerovė ir radosi daugiau laisvo laiko;
2. Išaugo paslaugų reikšmė visuomenėje;
3. Įvyko „socialinė privatizacija“ - valdžios paslaugų teikimo funkcijos perduodamos nevyriausybiniams organizacijoms;
4. Preferencijos teikiamos individualiam dėmesiui, kuris būdingas nevyriausybiniams organizacijoms, o ne nuasmenintam požiūriui, kuris būdingas valdžios institucijoms;
5. Atsirado naujų poreikių, kuriuos pirmiausia gali patenkinti nevyriausybinių organizacijos.¹¹⁶

Nevyriausybinių organizacijos įgyvendindamos užsibrėžtus tikslus atlieka socialinius, ekonominius, viešus ir privačius vaidmenis.¹¹⁷ Socialinis-politinis nevyriausybinių organizacijų vaidmuo pasireiškia keliais aspektais – pirmiausia nevyriausybinių organizacijos leidžia individams išreikšti savo nuomonę, sudaro galimybes jų pilietinių teisių realizavimui, taip pat NVO atstovauja

114. Nevyriausybinių organizacijų reikalų komisija. Komisijos posėdžio protokolas: <http://www.lrvk.lt/main.php?cat=440&gr=4>; prisijungimo laikas, 2008 10 15.

115. Žiliukaitė R. Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis.- Vilnius: Versus Aurius, 2006, p. 22.

116. Šimašius R. Ne pelno organizacijos: Prigimtis ir reglamentavimas.-Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 33.

117. Simon K. Principles of Regulation for the Not-for-Profit Sector: <http://www.icnl.org/gendocs/aldprin.html>; prisijungimo laikas, 2008 10 15.

įvairius interesus ir požiūrius, bei akcentuoja šių požiūrių reikšmę. Leisdamos laisvai reikštis interesams nevyriausybinių organizacijų „sukuria stabilumą ir sudaro sąlygas viešpatauti teisei“. Ekonominis NVO vaidmuo nemažiau svarbus nei socialinis. Visų pirma dėl to, kad nevyriausybinių organizacijų remiasi privačia iniciatyva, sudaro sąlygas savanoriškam darbui, jos gali efektyviau pasiekti tikslus ir tiksliau reaguoti į visuomenės poreikius nei valstybinės institucijos. Kitas reikšmingas vaidmuo yra tai, kad NVO prisideda prie „infrastruktūros rinkai plėtoti palaikymo“.¹¹⁸ Ekonominio vaidmens reikšmę įrodo tyrimai - įvertinus 40 tiek išsivysčiusių, tiek besivystančių valstybių nevyriausybinių organizacijų sektorių, paaiškėjo, kad „1995-1998 m. pasaulinis ne pelno sektoriaus indėlis į globalų BNP buvo 5,1 proc. (arba 1,3 mlrd. JAV dol. Išlaidų), NVO sektoriuje dirbo 21,8 mln. darbuotojų (skaičiuojant dirbančius visu etatu) ir 12,6 mln. savanorių.“¹¹⁹

Nevyriausybinių organizacijų veikia įvairiose srityse nacionaliniu ar net tarptautiniu lygmeniu, tačiau didžioji dauguma NVO veikia tam tikro regiono ar vietovės ribose. Transparency international atlikti tyrimai parodė, kad Lietuvos NVO vykdo visuomeninę veiklą švietimo srityje (23,6 proc.), socialinės ir sveikatos apsaugos srityje (21,8 proc.), kultūros srityje (19,7 proc.), sporto srityje (14,0 proc.), vaikų ir jaunimo srityje (5,0 proc.), ekologijos ir gamtos apsaugos srityje (3,8 proc.), žmogaus teisių apsaugos srityje (3,3 proc.), demokratijos plėtros srityje (2,6 proc.).¹²⁰

Nepriklausomai nuo to, kokioje vietovėje veikia nevyriausybinių organizacijų ar kokia veikla ji užsiima, yra tam tikrų apribojimų ir bendrų veiklos ypatumų galiojančių nevyriausybiniams sektoriui.

Apribojimai nevyriausybiniams organizacijoms. Pagrindinis nevyriausybinių organizacijų apribojimas yra tai, jog jos *negali skirstyti pelno*. „Pelno neskirstymas reiškia, kad ne pelno organizacijos nariai, savininkai, rėmėjai bei kiti asmenys jokių atvejų negali gauti kapitalo grąžos iš šią veiklą įdėtų lėšų.“¹²¹ Pelno neskirstymo principas nereiškia, kad nevyriausybinių organizacijų to pelno siekti negali, esmė yra ta, jog „visos veiklos metu sukuriamas perteklius turi būti naudojamas tik organizacijos misijai ir tikslams pasiekti. Grynojo pelno dalis gali būti paskirstyta tik samdomiems darbuotojams kaip pagrįstas atlygis už organizacijai suteiktas paslaugas“.¹²²

118. Šimašius R. Ne pelno organizacijos: Prigimtis ir reglamentavimas.-Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 28.

119. NVO skaidrumo pradžiamokslis. Sudar. Transparency International Lietuvos skyrius.-Vilnius, 2008, p. 35.

120. Transparency international Lietuvos skyrius. NVO sektoriaus skaidrumo skaitinimas:

http://www.transparency.lt/new/images/tils_nvo_spaudoskonf.pdf; prisijungimo laikas, 2008 10 25.

121. Šimašius R. Ne pelno organizacijos: Prigimtis ir reglamentavimas.-Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 43.

122. NVO skaidrumo pradžiamokslis. Sudar. Transparency International Lietuvos skyrius.-Vilnius, 2008, p. 104.

Lesteris M. Salamonas išskiria keletą tarptautinėje praktikoje draudžiamų, netiesioginio pelno skirstymo būdų:

1. Nevyriausybinių organizacijų paskola kitiems individams;
2. Kitų individų prievolių prisiėmimas sau;
3. Mokėjimas individui ar įmonei sumų, kurios laikytinos didesnėmis negu normalus atlygis už daiktus ar paslaugas, suteikiamas šių subjektų;
4. Suteikimas teisės privačiam subjektui naudotis nevyriausybinių organizacijų turtu nemokamai arba mažesne nei normali kaina;
5. Nevyriausybinių organizacijų statuso naudojimas pelno siekiančiai veiklai vykdyti arba pasitarnauti tokiai veiklai.¹²³

Pelno neskirstymo principas svarbus ne tik nevyriausybinių organizacijų veikimo metu, tačiau į šį principą būtina atsižvelgti NVO likvidavimo bei pertvarkymo procedūrų metu.¹²⁴

Kitas apribojimas nevyriausybiniams organizacijoms yra *draudimas užsiimti politine veikla*. Nevyriausybinių organizacijų gali ginti savo poziciją, savo narių interesus, reikšti idėjas dėl valdžios veiklos ir jeigu tai atrodo reikalinga, ją kritikuoti, tačiau politinė veikla nevyriausybiniams organizacijoms dažniausiai yra negalima.¹²⁵ Nevyriausybiniams organizacijoms nėra draudžiama netiesiogiai rinkiminių kampanijų metu palaikyti politines idėjas, propaguoti bendras politines idėjas ar netgi raginti palaikyti vieną ar kitą kandidatą, tačiau aktyvi agitacinė kampanija laikoma neleistina. Lobizmas nevyriausybiniams organizacijoms yra draudžiamas, tačiau jos gali daryti įtaką priimant viešus sprendimus, kadangi konsultavimasis su nevyriausybiniams organizacijomis priimant viešus sprendimus „turi galias tradicijas ir yra laikomas būtinu demokartijos bruožu bei naudingu instrumentu siekiant aukštos priimamų sprendimų kokybės“.¹²⁶

Iš šio draudimo išplaukia vienas iš nevyriausybių organizacijų bruožų – *politiškai nepriklausoma*. Nevyriausybiniams organizacijoms griežtai draudžiama vienytis ar jungtis su kokia nors politine partija, net jei ir sutampa jų politiniai ir įstatymų leidybos tikslai, o jei NVO leista vykdyti politinę ar įstatymų leidimo veiklą, tai tą ji turi daryti tik savo misijos ir suformuluotų tikslų ribose.¹²⁷

123. Šimašius R. Ne pelno organizacijos: Prigimtis ir reglamentavimas.-Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 47.

124. NVO skaidrumo pradžiamokslis. Sudar. Transparency International Lietuvos skyrius.-Vilnius, 2008, p. 105.

125. Salamon L.M. The International Guide to Nonprofit Law. John Wiley & Sons, Inc., 1997, p. 37.

126. Šimašius R. Ne pelno organizacijos: Prigimtis ir reglamentavimas.-Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 49.

127. NVO skaidrumo pradžiamokslis. Sudar. Transparency International Lietuvos skyrius.-Vilnius, 2008, p. 105.

Nevyriausybės organizacijos turi keletą pranašumų ir lengvatų palyginus su kitais pelno siekiančiais ir viešaisiais subjektais:

1. *Nevyriausybės organizacijos turi galimybę panaudoti neapmokamą (savanorišką) darbą.* Asmuo skiriantis savo laiką NVO dažniausiai tai traktuoja ne kaip darbą, bet kaip laisvalaikio praleidimo būdą, kuris yra skiriamas padėti NVO vienoje ar kitoje veikloje. Savanorišką darbą galime prilyginti paramai;
2. *Nevyriausybės organizacijos turi galimybę gauti neatlygintą, o dažnai ir neapmokestinamą paramą.* Organizacija gali gauti paramą iš asmenų, kuriems organizacijos veikla yra priimtina. Šiuo metu nevyriausybines organizacijas kiekvienas norintis gali paremti skirdamas joms 2 proc. savo sumokėto pajamų mokesčio.
3. *Nevyriausybės organizacijos turi mokesčių lengvatų.* NVO atleidžiamos „nuo pajamų, turto, pridėtinės vertės, dovanojimo ar pavėlėjimo mokesčių, tačiau jos nėra atleidžiamos nuo fizinių asmenų pajamų mokesčių“.¹²⁸

Pasaulinės nevyriausybinių organizacijų asociacijos paruoštame NVO etikos ir elgesio kodekse išdėstytos principinės nuostatos, paremtos „etiška praktika“ ir priimtinomis normomis, kuriomis turėtų vadovautis nevyriausybės organizacijos vystydamos ir plėtodamos savo veiklą. Šiame kodekse išskiriami tokie NVO veiklos principai:

1. *Atsakomybė, tarnavimas ir visuomeninė kryptis.* Visuomenės lėšos turi būti naudojamos atsakingai, panaudojant jas visos visuomenės ar „konkreto segmento labui“.
2. *Neribotas bendradarbiavimas.* Nevyriausybės organizacijos turėtų puoselėti bendradarbiavimą su tas pačias vertybes palaikančiomis ir tų pačių tikslų siekiančiomis organizacijomis „didesnės visuomenės gerovės vardan“.
3. *Žmogaus teisės ir orumas.* NVO neturi „pažeisti nė vieno asmens pagrindinių prigimtinių žmonių teisių“.
4. *Religijos laisvė.* „NVO turi gerbti religijos laisvę“.

128. Šimašius R. Ne pelno organizacijos: Prigimtis ir reglamentavimas.-Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 35-36, 55-56.

5. *Teisumas ir teisėtumas*. Nevyriausybinių organizacijų ryšiai turi būti sąžiningi ir teisingi. Veikla vykdoma pagal įstatymus, įgyvendinant visus teisinius įsipareigojimus, griežtai atsisakant dalyvauti korupcijoje, kyšininkavime ar kitoje neetiškoje veikloje.
6. *Skaidrumo ir atskaitingumo principas*. Organizacija norėdama būti patrauklia visuomenei privalo būti atvira ir sąžininga, o jos ryšiai su rėmėjais, partneriais, valdžia ar kitomis suinteresuotomis šalimis, skaidrūs. Nevyriausybinių organizacijos nuolatos turi viešinti informaciją apie savo veiklą, pasiekimus sprendžiant išsikeltus uždavinius tikslams pasiekti, taip didindama NVO atskaitomybę, veiklos viešumą ir skaidrumą.¹²⁹

2.3. Nevyriausybinių organizacijų rūšys ir jų teisinis reglamentavimas

Šiuo metu Lietuvoje veikia trys pagrindinės nevyriausybinių organizacijų rūšys, kurių veikimas yra teisiškai reglamentuotas įstatymais, siekiant nustatyti šių organizacijų, „kaip juridinių asmenų teises ir pareigas, organizacinę struktūrą, steigimo bei likvidavimo tvarką ir <...> kitus aspektus“.¹³⁰

Asociacijos – dažniausia nevyriausybinių organizacijų forma Lietuvoje. LR asociacijų įstatyme asociacijos samprata apibrėžiama kaip „savo pavadinimą turintis ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas – koordinuoti asociacijos narių veiklą, atstovauti asociacijos narių interesams ir juos ginti ar tenkinti viešuosius interesus.“ Asociacijos pavadinime gali būti žodžiai „asociacija“, „visuomeninė organizacija“, „susivienijimas“, „konfederacija“, „sąjunga“, „draugija“ ar kt..

Asociacijos minimalus steigėjų skaičius yra trys, ir jais gali būti visi veiksnius fiziniai asmenys sulaukę 18 metų. Asociacija teisės aktų nustatyta tvarka turi būti įregistruota juridinių asmenų registre, tačiau prieš tai asociacijos steigėjai turi pasirašyti steigimo sutartį, parengti įstatų projektą, sušaukti steigiamąjį susirinkimą bei sudaryti bent vieną valdymo organą.

Asociacija turi teisę vykdyti įstatymų nedraudžiamą ūkinę komercinę veiklą, tačiau ją vykdydama turi vadovautis savo asociacijos steigimo dokumentu – įstatais, kuriuos pasirašo

129. NVO skaidrumo pradžiamokslis. Sudar. Transparency International Lietuvos skyrius.-Vilnius, 2008, p. 101-104.

130. Šimašius R. Ne pelno organizacijos: Prigimtis ir reglamentavimas.-Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 87.

valdymo organas ar visuotinio narių susirinkimo įgaliotas asmuo. LR asociacijų įstatymo 12 straipsnyje numatyta, kad įstatuose turi būti pateikti bendri duomenys apie asociaciją, apibrėžti veiklos tikslai, asociacijos narių teisės ir pareigos, apibendrinti aspektai susiję su visuotiniu narių susirinkimu, valdymo organo veikimu, filialų ir atstovybių steigimu bei informacijos pateikimu tiek nariams, tiek visuomenei.

Asociacijos nariais gali būti 18 metų sulaukę veiksniūs fiziniais asmenys, tačiau jei veikla susijusi su vaikų ir jaunimo poreikiais, nariais gali būti ir jaunesni nei 18 metų asmenys. Jei jaunesni kaip 14 metų asmenys išreiškia norą dalyvauti asociacijos veikloje, tokiu atveju už juos prašymą tapti asociacijos nariais valdymo organui pateikia tėvai ar globėjai.

LR asociacijų įstatymo 16 straipsnyje apibrėžti asociacijos veiklos ribojimai – asociacijos turto ir pelno skirstymas, skolinimo ir skolinimosi aspektai, paramos naudojimo ypatumai.¹³¹

Asociacijos pertvarkomos (reorganizuojamos ar likviduojamos) Civilinio kodekso nustatyta tvarka, tačiau „vienu metu asociacija negali būti ir reorganizuojama, ir pertvarkoma“. LR asociacijų įstatymo 17 straipsnyje numatytos asociacijos likvidatoriaus pareigos, kurios jam privalomos likviduojant asociaciją – viešai paskelbti apie asociacijos likvidavimą, sudaryti likvidavimo laikotarpio pradžios balansą, perduoti asociacijos likusį turtą, sudaryti asociacijos likvidavimo aktą, kuriame aprašyti visi likvidavimo veiksmai bei atiduoti dokumentus saugoti Archyvų įstatymų nustatyta tvarka.¹³²

Kita Lietuvoje veikianti nevyriausybiinių organizacijų forma – **viešosios įstaigos**. LR viešųjų įstaigų įstatymas reglamentuoja viešųjų įstaigų steigimą, valdymą, veiklą, reorganizavimą, pertvarkymą ir likvidavimą.

„Viešoji įstaiga – tai <...> pelno nesiekiantis ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas – tenkinti viešuosius interesus vykdant visuomenei naudingą veiklą.“

Viešosios įstaigos steigėjais gali būti tiek valstybės ar savivaldybės institucijos, tiek ir kiti iš įstaigos veiklos nesiekiantys sau naudos asmenys, sudarę viešosios įstaigos steigimo sutartį – viešosios įstaigos steigimo teisinį pagrindą. Viešoji įstaiga turi būti įregistruota juridinių asmenų registre.

Viešosios įstaigos dalininkas yra fizinis ir juridinis asmuo perdavęs viešajai įstaigai įnašą arba asmuo, kuriam dalininko teisės yra perleistos įstatų ar įstatymų nustatyta tvarka.

131. Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas/Valstybės žinios. 2004. Nr. 25-745.

132. Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas/Valstybės žinios. 2004. Nr. 25-745.

Viešoji įstaiga vykdydama savo veiklą vadovaujasi įstatais, kurie yra vienas iš privalomų įstaigos steigimo dokumentų. Viešoji įstaiga turi turėti organą – visuotinį dalininkų susirinkimą ir vienasmenį valdymo organą – viešosios įstaigos vadovą, kuris organizuoja viešosios įstaigos veiklą ir veikia įstaigos vardu santykiuose su kitais asmenimis. Vadovas taip pat rengia ir eiliniam visuotiniam dalininkų susirinkimui, kuris turi vykti kasmet per keturis mėnesius nuo viešosios įstaigos finansinių metų pabaigos, teikia praėjusių finansinių metų veiklos ataskaitas.

LR viešųjų įstaigų įstatymo 15 straipsnyje reglamentuota viešųjų įstaigų reorganizavimo tvarka. Viešųjų įstaigų reorganizacija gali būti vykdoma Civilinio kodekso nustatytais jungimo ir skaidymo būdais. Viešųjų įstaigų vadovai ar kiti valdymo organai turi paruošti įstaigos reorganizavimo sąlygas, o sprendimą dėl viešosios įstaigos reorganizavimo priima ir reorganizavimo sąlygas tvirtina visuotinis dalininkų susirinkimas kvalifikuota balsų dauguma. Visi su reorganizavimu susiję dokumentai turi būti pateikti juridinių asmenų registru.¹³³

Viešoji įstaiga teisės aktų nustatyta tvarka gali būti pertvarkoma į biudžetinę įstaigą, kai įstaigos savininkas yra valstybė ar savivaldybė, ir į labdaros fondą. Sprendimas pertvarkyti viešąją įstaigą turi būti skelbiamas viešai ir pranešama raštu visiems kreditoriams, o visus dokumentus susijusius su viešosios įstaigos pertvarkymu priima visuotinis dalininkų susirinkimas kvalifikuota balsų dauguma. „Pertvarkymas laikomas baigtu nuo veikiančio po pertvarkymo juridinio asmens steigimo dokumentų įregistravimo juridinių asmenų registre.“

Viešųjų įstaigų likvidavimo tvarka apibrėžta LR viešųjų įstaigų įstatymo 17 straipsnyje. „Visuotinis dalininkų susirinkimas ar teismas, priėmęs sprendimą likviduoti viešąją įstaigą, arba juridinių asmenų registro tvarkytojas, kai jo iniciatyva teismas priima sprendimą likviduoti viešąją įstaigą, privalo paskirti likvidatorių.“ Apie viešosios įstaigos likvidavimą turi būti paskelbta viešai ir raštu pranešta visiems viešosios įstaigos kreditoriams, kurių reikalavimai likviduojant viešąją įstaigą tenkinami įstatymų nustatyta tvarka.¹³⁴

Labdaros ir paramos fondai – teisinė nevyriausybinė organizacijų forma, kurią reglamentuoja LR labdaros ir paramos fondų įstatymas. Įstatyme fondas apibrėžiamas kaip „*ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo, kurio pagrindiniai veiklos tikslai – labdaros arba (ir) paramos bei kitokios pagalbos teikimas Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos įstatymo ir šio įstatymo nustatyta tvarka fiziniais ir juridiniams asmenims mokslo, kultūros, šveitimo, meno, religijos, sporto, sveikatos apsaugos, socialinė globos ir rūpybos, aplinkos apsaugos ir kitose visuomenei naudingomis ir nesavanaudiškomis pripažįstamose srityse.*“¹³⁵

133. Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymas//Valstybės žinios. 2004. Nr. 25 -752.

134. Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymas//Valstybės žinios. 2004. Nr. 25 -752.

135. Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos fondų įstatymas//Valstybės žinios. 2004. Nr. 7-128.

Fondo steigėjai gali būti fiziniai ir juridiniai asmenys sudarę fondo steigimo sutartį bei įsipareigoję skirti fondui įnašus pinigais ar turtu, teikti fondui paslaugas. Fondo steigėjai iki fondo įregistravimo juridinių asmenų registre parengia įstatų projektą ir sušaukia steigiamąjį susirinkimą, kuriame priimami įstatai ir sudaromas bent vienas valdymo organas. Visuotinis dalininkų susirinkimas yra aukščiausias fondo organas.

Kaip numatyta LR Labdaros ir paramos fondų įstatyme fondo valdymo organas rengia ir visuotiniam dalininkų susirinkimui teikia finansinių metų veiklos ataskaitas, kurios yra viešos ir visiems prieinamos.

Taip pat šiame įstatyme apibrėžtos nuostatos dėl fondų veiklos ribojimo – reglamentuotas disponavimas fondo turtu, nustatyti pelno skirstymo aspektai, dalyvavimo politinėje veikloje ypatumai ir kiti apribojimai.

Fondai pertvarkomi ir pasibaigia Civilinio kodekso nustatyta tvarka, tačiau fondas negali būti pertvarkomas į politinę partiją ar politinę organizaciją.¹³⁶

136. Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos fondų įstatymas//Valstybės žinios. 2004. Nr. 7-128.

3. NEVYRIAUSYBINIŲ APLINKOSAUGINIŲ ORGANIZACIJŲ VEIKLOS VERTINIMAS ATLIEKŲ TVARKYME

Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas visuomeninėms organizacijoms suteikia daug teisių aplinkos apsaugos srityje, tačiau lygiai taip pat ir įpareigoja saugoti aplinką bei tausoti gamtos išteklius, nepažeidžiant kitų gamtos išteklių naudotojų teisių ir interesų.¹³⁷

Formuojant valstybinę aplinkos apsaugos politiką akcentuojamas nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų vaidmuo sprendžiant atliekų tvarkymo problemas. Valstybinės institucijos pripažįsta bendradarbiavimo svarbą su nevyriausybiniu sektoriumi didinant visuomenės sąmoningumą ir ekologinę nuovoką, o nevyriausybinių organizacijų indėlis vystant ir plėtojant visuomenės aplinkosauginio švietimo procesą vertinamas itin reikšmingai.¹³⁸

3.1. Nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų Lietuvoje

Kiek šiuo metu Lietuvoje yra nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų atsakyti sudėtinga, kadangi nėra nei vieno šaltinio, kuris pateiktų konkretų tokių organizacijų sąrašą.

LR aplinkos ministerijos tinklalapyje, skyrelyje „Aplinkosauginės organizacijos Lietuvoje“ pateikiamas 14 organizacijų sąrašas, kuris paskutinį kartą redaguotas 2003 m. gruodžio 23 d.. VĮ „Registru centras“ internetinėje svetainėje yra sudaryta galimybė naudojantis paieškos sistema susirasti norimą juridinį asmenį, tačiau pabrėžtina tai, kad paieškai atlikti reikalingas juridinio asmens pavadinimas ar kodas, priešingu atveju paieška negalima. Nevyriausybinių organizacijų paramos ir informacijos centro internetinėje svetainėje veikia nevyriausybinių organizacijų duomenų bazė, kurioje taip pat galima ieškoti veikiančių nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų pagal žodį ar frazę (šiuo metu joje yra 1485 įrašai). Tačiau pastarieji atvejai naudingi tik tuo atveju, kai nori sužinoti papildomos informacijos apie jau žinomą nevyriausybines aplinkosauginę organizaciją. Konkretaus sąrašo nei vienas, nei kitas šaltinis nepateikia. Nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų centrų, esančių Alytuje, Kaune, Klaipėdoje ir Šiauliuose, tinklalapiuose pateikiamas to regiono nevyriausybinių organizacijų sąrašas, bet šie sąrašai neatspindi visų Lietuvoje veikiančių nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų.

137. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas//Valstybės žinios. 2005. Nr. 47-1558.

138. Lietuvos Respublikos vyriausybė. Valstybinis strateginis atliekų tvarkymo planas:
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205160; prisijungimo laikas: 2008 10 20.

Informaciniuose portaluose www.infoplus.lt, www.visalietuva.lt ir kt., pateikiančiuose informaciją apie įmones, galima rasti duomenų ir apie nevyriausybinės aplinkosaugines organizacijas, tačiau ar ten pateikiamas tikrasis jų skaičius taip pat lieka neaišku. Nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų koalicijos sukurtoje internetinėje svetainėje www.aplinkosauga.lt pateikiamas NVO sąrašas, tačiau jis labai trumpas, šioje paieškos sistemoje tik keletas nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų. Apie Lietuvoje veikiančias nevyriausybinės aplinkosaugines organizacijas galima sužinoti atsivertus kurios nors tokios organizacijos internetinę svetainę, joje dažniausiai pateikiamos nuorodos į dar keletą nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų, su kuriomis bendradarbiaujama ar siejama panašūs veiklos tikslai.

Šio magistro baigiamojo darbo autorė tyrimui atlikti, remdamasi aukščiau paminėtais šaltiniais, atrinko 50 įvairaus lygmens nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų, kurios veikia šalies, miesto, rajono ar vietos mastu.

Atrinktas nevyriausybinės aplinkosaugines organizacijas būtų galima suskirstyti į 3 grupes:

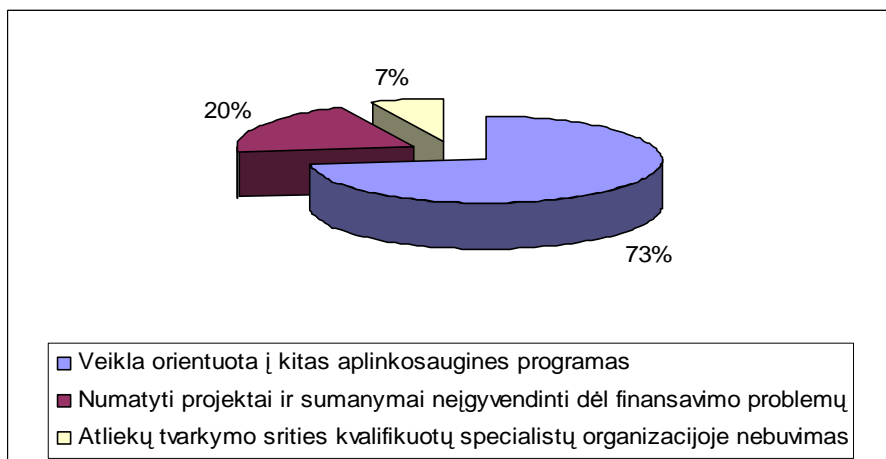
1. *Nevyriausybinių aplinkosauginės organizacijos daugiausia dėmesio skiriančios visuomenės aplinkosauginiam švietimui.* Tokio pobūdžio NVO rengia medžiagą ir platina informaciją aktualiais visuomenei aplinkos apsaugos klausimais, organizuoja mokymus, seminarus, viešąsias akcijas, dalyvauja projektinėje veikloje. Pavyzdžiui, Šiaulių ekologinio ugdymo centras, Klaipėdos ekologinis klubas „Žvejonė“, ekologinės plėtos centras „Gamtos idėjos“ ir kt.
2. *Nevyriausybinių aplinkosauginės organizacijos, kurios orientuojasi į mokslinę veiklą,* pavyzdžiui, Lietuvos ekologų draugija, Lietuvos ornitologų draugija, Lietuvos entomologų draugija, Studentų gamtininkų mokslinė draugija, Lietuvos gamtos fondas ir kt. Šios grupės nevyriausybinių aplinkosauginės organizacijos remia ir vykdo mokslinius tyrimus aplinkosaugos srityje, skatina saugomų teritorijų steigimą, organizuoja reikiamas ekspertizes esamai aplinkos būklei iširti, vykdo gamtos išsaugojimo, atkūrimo ir tvarkymo programas, organizuoja ekspedicijas, taip į savo veiklą įtraukdamos visuomenę, taip pat remia ekologinį švietimą, organizuoja konferencijas, leidžia informacinius leidinius.
3. *Nevyriausybinių aplinkosauginės organizacijos vienijančios panašią veiklą vykdančias institucijas,* pavyzdžiui, Lietuvos valstybinių parkų ir rezervatų asociacija, Lietuvos komunalininkų ir atliekų tvarkytojų asociacija, Antrinių žaliavų ir atliekų surinkėjų, perdirbėjų asociacija ir kt. Šios nevyriausybinių aplinkosauginės organizacijos atstovauja savo narių interesus valstybinės valdžios

bei vietos savivaldos institucijose, kaupia ir platina informaciją, konsultuoja atliekų tvarkymo klausimais, organizuoja savo narių kvalifikacijos kėlimą aplinkos apsaugos srityje.

Anketinio metodo pagalba buvo surinkta pirminė informacija reikalinga tolimesniam tyrimui, siekiant išsiaiškinti nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų vaidmenį atliekų tvarkyme. Anketa „Nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų vaidmuo atliekų tvarkyme“ buvo išsiųsta 50-čiai NVO, magistro baigiamojo darbo autorė sulaukė 35 užpildytų anketų.

Susisteminti atsakytų anketų duomenys parodė, kad 15 nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų neprisideda prie atliekų tvarkymo sistemos įgyvendinimo, tai yra nevykdo jokios veiklos atliekų tvarkymo srityje. Nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijos įvardijo keletą priežasčių, nulemiančių veiklos nevykdymą šioje srityje. Dažniausiai nurodoma priežastis buvo tai, kad organizacijos veikla yra orientuota į kitas aplinkosaugos programas. Pavyzdžiui, Lietuvos entomologų draugija apjungia šalyje dirbančius entomologus, kelia jų kūrybinę iniciatyvą sprendžiant teorinius ir praktinius mokslo uždavinius, propaguoja entomologijos pasiekimus visuomenėje. Lietuvos dendrologų draugija tiria ir gausina Lietuvos dendrofloros išteklius, propaguoja naujų dekoratyvinių augalų rūšių ir formų auginimą, skatina mokslinį tiriamąjį ir leidybinį darbą dendrologijos klausimais. Kita problema, su kuria susiduria nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijos, yra tai, kad jų sumanytos idėjos ar paruošti projektai, susiję su atliekų tvarkymu, lieka neįgyvendinti dėl finansavimo problemų. Lietuvos miško savininkų asociacija 2007 metais paruošė projektą „Miškų ir miško parkų lankytojų švietimas siekiant sumažinti šiukšlinimą“, tačiau parama jo įgyvendinimui nebuvo suteikta. Lietuvos gamtos fondas dėl finansavimo problemų neįgyvendino dviejų ruošų projektų – „Preparation of detailed design, tender dossiers and tendering for Šiauliai region waste management system development Project – Kairiai landfill closure and establishment of green waste composting site“ bei „Preparation of detailed design, tender dossiers and tendering for Alytus region waste management system development project“. Kitos organizacijos neturi atliekų tvarkymo srities kvalifikuotų specialistų ir tai įvardija kaip priežastį, kodėl nedirba atliekų tvarkymo sistemos kūrime ir įgyvendinime. Nei viena iš visų apklaustųjų nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų nenurodė, kad vietovėje, kurioje veikia NVO, atliekų tvarkymo problema neegzistuoja.

Žemiau pateikiama diagrama, kurioje procentine išraiška yra išreikštas atitinkamos priežasties pasirinkimas nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų tarpe.

1 pav. Nevyriausybių aplinkosauginių organizacijų įvardijamos priežastys dėl veiklos nevykdymo atliekų tvarkymo srityje

Apibendrinus surinktų anketų duomenis paaiškėjo, kad 20 apklaustų nevyriausybių aplinkosauginių organizacijų vykdo veiklą atliekų tvarkymo srityje. Jos, organizuodamos mokymus, seminarus, konferencijas, rengdamos visuomenines akcijas, dalyvaudamos projektų rengime ir įgyvendinime, konsultuodamos visuomenės narius atliekų tvarkymo klausimais bei organizuodamos visuomenės aplinkosauginį švietimą, sprendžia atliekų tvarkymo problemas.

Nevyriausybines aplinkosaugines organizacijas apie savo veiklą, aktualią medžiagą apie atliekų tvarkymą ir efektingą šios sistemos įgyvendinimą viešina per radiją, televiziją, spaudą, ypač populiarius informacijos pateikimo šaltinius – internetas. Susistemintą informaciją platina lankstinukų ir kitų leidinių pagalba.

Nevyriausybines aplinkosaugines organizacijas į savo įgyvendinamus projektus ir organizuojamą veiklą įtraukia daugelį gyventojų grupių, pradedant darželiais lankančiais vaikais ir baigiant pensininkais. Atliekų tvarkymo problemos sprendžiamos kartu su moksleiviais, studentais, dirbančiais asmenimis, bedarbiais. Siekdamos efektyvesnio savo veiklos rezultato NVO bendradarbiauja su valstybiniu ir privačiu sektoriumi, kitomis nevyriausybėmis ir tarptautinėmis organizacijomis.

3.2. Nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų vykdomų veiklų atliekų tvarkymo sistemoje visapusiškumas

Nevyriausybinės aplinkosauginės organizacijos, kurios užpildžiusios magistro baigiamojo darbo autorės paruoštą anketą nurodė vykdančios veiklą atliekų tvarkymo srityje, buvo analizuojamos plačiau. Siekiant išsiaiškinti, kokios konkrečiai veiklos yra vykdomos ir kas iš tiesų yra įgyvendinama, pasitelktas dokumentų analizės metodas. Autorė analizavo nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų pateiktus įstatus, veiklos ataskaitas, nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų internetinėse svetainėse publikuojamą medžiagą.

Išnagrinėjus nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų įstatus, galima išskirti keletą principinių veiklos krypčių, kurios yra užsibrėžiamos siekiant plėtoti ir skatinti visuomenės poreikius aplinkos apsaugos srityje bei kurti efektyvesnę aplinkos apsaugos įgyvendinimo politiką:

1. Aplinkosauginio švietimo organizavimas ir koordinavimas;
2. Aplinkosauginės informacijos viešinimas ir platinimas;
3. Bendradarbiavimas tarp įvairių interesų grupių ir (ar) partnerių;
4. Pasiūlymų teikimas vyriausybinėms ir nevyriausybinėms organizacijoms dėl sprendimų priėmimo atliekų tvarkymo srityje;
5. Aplinkosauginių projektų administravimas ir įgyvendinimas;
6. Konsultacinis darbas.

Šios, aukščiau pateiktos susistemintos nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų veiklos kryptys, daugiau ar mažiau yra būdingos visoms organizacijoms ir skirstymas į atskiras grupes yra sąlyginis, kadangi jos neretai persipina tarpusavyje. Dalies nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų veikla labiau orientuota į projektų administravimą, kitos kuria atliekų tvarkymo sistemą siūlydamos pažangius sprendimus veiklos sritį reglamentuojantiems teisės aktams, sekančios organizacijos savo veiklą plėtoja įgyvendindamos visuomenės aplinkosauginio švietimo programas ir t.t..

Aplinkosauginio švietimo organizavimas ir koordinavimas. Visuomenės aplinkosauginio švietimo dėka neretai yra pakeičiamas žmonių vartotojiškas požiūris į gamtos išteklius ir kitas vertybes, todėl nevyriausybinės aplinkosauginės organizacijos įvairiausiomis, įprastomis ir netradicinėmis, priemonėmis stengiasi atkreipti visuomenės dėmesį į problemas kylančias atliekų tvarkymo sektoriuje.

Nevyriausybinės aplinkosauginės organizacijos aplinkosauginį švietimą įgyvendina organizuodamos visuomenines akcijas. Šios akcijos ne tik suteikia papildomų žinių kaip teisingai

tvarkyti atliekas ar nešiukšlinti, bet ir padeda įveikti savo orumą, pakeliant neatsakingai besielgiančio žmogaus numestą šiukšlę. Klaipėdos ekologinis klubas „Žvejonė“ organizavo akciją „Atliekos – ne šiukšlės“, kurios metu 20 Klaipėdos miesto mokyklų rinko popierių ir plastiką. Akcijos metu buvo surinkta 1499 kg plastiko ir 30 tonų 558 kilogramai popieriaus. Reklaminės akcijos „Už švarią ir jaukią Klaipėdą“ metu Klaipėdos miesto gatvėmis kursavo infoautobusas. Praeiviams buvo dalinama informacinė medžiaga, garsinės įrangos pagalba buvo raginama tvarkyti ir rūšiuoti atliekas. Šiaulių gamtos ir kultūros paveldo apsaugos klubas „Aukuras“ organizavo informacinę kampaniją-akciją „SOS-PAVOJINGOS ATLIEKOS“, kurios metu iš gyventojų buvo surenkamos pavojingos atliekos, platinami informaciniai leidiniai. VšĮ „Aplinkosaugos valdymo ir technologijų centras“ organizavo elektros ir elektroninės įrangos atliekų surinkimo akciją Vilniaus regiono mokyklose. Šia akcija buvo siekiama informuoti visuomenę apie teisingą elektros ir elektronikos atliekų atsikratymo būdą. VšĮ „Žaliasis taškas“ kiekvienais metais organizuoja visuomenines akcijas „Perdirbimo savaitė“, kurių metu kviečia tvarkyti pakuočių atliekas ir suaktyvinti pakuočių atliekų rūšiavimą. „Lietuvos žaliųjų judėjimas“ organizavo aplinkosauginę akciją „Išvalykime Pažaislį“. Gamtos švarinimo talka buvo siekiama dar kartą atkreipti visuomenės dėmesį į šiukšlinimo problemą ir paraginti parko lankytojus įprasti atliekas pasiimti su savimi. Iš surinktų šiukšlių po talkos buvo padarytas šiukšlių monstras – tai tarsi priekaištas miesto gyventojams šiukšlinantiems savo gyvenamą erdvę. Bendrija „Atgaja“ atliekų tvarkymo akciją organizavo labanoro regioniniame parke.

Seminarai, mokymai, konferencijos, forumai – dar viena priemonė, kurios pagalba nevyriausybinės aplinkosauginės organizacijos įgyvendina aplinkosauginį švietimą. Nevyriausybinės aplinkosauginės organizacijos įgyvendindamos projektus rengia mokymo programas atitinkama tematika ir organizuoja seminarus ar mokymus siekdamas padidinti visuomenės kompetenciją atliekų tvarkymo srityje. VšĮ „Aplinkosaugos valdymo ir technologijų centras“ įgyvendindama projektą „Pavojingos namų ūkio atliekos – grėsmė, su kuria gyvename“ parengė vaizdinę priemonę apie pavojingų atliekų pavyzdžius ir vedė interaktyvias paskaitas įvairiose Lietuvos mokyklose. VšĮ „Aplinkos vadybos ir audito institutas“ organizavo seminarą „Biodegruojančių atliekų ir nuotekų tvarkymas maisto pramonės įmonėse“. VšĮ „Aplinkos apsaugos politikos centras“ pagal Aplinkos ministerijos patvirtintą programą organizuoja pavojingas atliekas tvarkančių įmonių vadovaujančių darbuotojų ir specialistų kvalifikacijos kėlimo kursus. VšĮ „Baltijos aplinkos forumas“ organizuoja BLES internetinius mokymus apie biologiškai skaidžias medžiagas. Šie mokymai suteikia naują kvalifikaciją darbuotojams, dirbantiems biologiškai skaidžių atliekų tvarkymo srityje. 2008 metais Rygoje vyko simpoziumas ir atliekų

tvarkytojų forumas „Atliekų tvarkymo planavimas Baltijos jūros regione – tarptautinio bendradarbiavimo galimybės“ ir „Baltijos jūros atliekų tvarkytojų forumas“, kurį organizavo VšĮ „Baltijos aplinkos forumas“. Šio renginio tikslas buvo sustiprinti bendradarbiavimą tarp suinteresuotų atliekų tvarkymo institucijų ir organizacijų Baltijos jūros regione, parodyti privalumus tvarkant ir planuojant regiono atliekas bei skatinti geriausią pavojingų atliekų tvarkymo praktiką Baltijos jūros regione. VšĮ „Žalioji taška“ akcijos „Perdirbimo savaitė 2007“ metu Vilniaus universitete buvo surengti debatai: „Kas turi prisiimti atsakomybę už nerūšiuojimą? Valstybė ar žmogus?“

VšĮ „Energijos taupymo priemonės“ įsikūrusi patalpose, kurios pritaikytos atsinaujinančios energetikos ekspozicijai. Čia, be visų kitų energijos gavimo būdų, demonstruojamas ir atliekų puvimo energijos panaudojimo būdas. Parodomoji ekspozicija visuomenei vaizdiškai perteikia šį procesą, taip skatinamas biodegraduojančių atliekų panaudojimas.

Nevyriausybės aplinkosauginės organizacijos siekdamos pačią visuomenę įtraukti ir paskatinti dalyvauti kuriant efektyvią atliekų tvarkymo sistemą organizuoja konkursus. Sąlytis su konkrečia tema padidina sąmoningumą ir tarpusavio bendradarbiavimą, pagerėja bendruomenės informatyvumas. Klaipėdos ekologinis klubas „Žvejė“ skelbė konkursą, kurio metu kvietė švietimo įstaigas organizuoti ekologines švietimo veiklas. Dalyviai savo mokyklose kūrė agitacinius filmus bendraamžiams, rašė eilėraščius, organizavo konferencijas „Ekologiškai švaraus miesto modelis“, organizavo parodas „Atliekomis – spalvotą gyvenimą“ „Ir mes dar reikalingi“ ir kt. Aplinkosaugos informacijos centras organizavo moksleivių piešinių konkursą „Vartok atsakingai, saugok save ir savo aplinką – 2007“. VšĮ „Aplinkosaugos valdymo ir technologijų centras“ organizavo moksleivių vykdomų atliekų tvarkymo projektų konkursą. Moksleiviai turėjo paruošti atliekų tvarkymo projektus šiomis temomis: atliekų rūšiuojimas, atliekų vengimas, atliekų panaudojimas, inovatyvūs atliekų tvarkymo sprendimai. Projekto metu atkreipiamas moksleivių dėmesys į bendruosius atliekų tvarkymo principus. VšĮ „Žalioji taška“ įgyvendino projektą „Rūšiuokime ir rūpinkimės“, kurio tikslas supažindinti moksleivius su pakuočių atliekų rūšiuojimo reikalingumu mūsų kasdieniniame gyvenime. Projektą sudarė dvi dalys – kūrybinė ir konferencinė. Projekte dalyvaujančios mokyklos teikė tapybos darbus, kuriuose buvo atspindėta pakuotės kelionė nuo prekystalio iki jos perdirbimo, akcentuojant pereinamąsias surinkimo, rūšiuojimo atliekas, panaudojant įsivaizduojamas inovacijas šia tema: ateities šiukšliadėžė, sparčiosios rūšiuojimo linijos ir kt. Konferencinėje projekto dalyje dalyvaujančios mokyklos ruošė reprezentacinę demonstravimui skirtą medžiagą apie pakuočių atliekų rūšiuojimą. Konkursas „Iliustruok knygelę“, kurį organizavo VšĮ „Žalioji taška“, sudarė galimybę moksleiviams tapti knygelės „Kaip Žalioji Taškutis

Tarškutis mokė“ iliustracijų autoriais. Knygelėje pasakojama apie mus supančios aplinkos ypatumus suprantama ir patrauklia forma – gvildenami tokie klausimai „Ką vadiname antinėmis žaliavomis“, „Ar mes pakankamai rūšiuojame?“ „Kaip reikia rūšiuoti?“ ir kiti.

Aplinkosauginis švietimas vykdomas netradicinėmis priemonėmis ugdo visuomenės saviraišką, kūrybiškumą, humaniškumą ir sąmoningumą. Klaipėdos ekologinis klubas „Žvejonė“ kvietė visuomenę į ekologinį žygį nuo Klaipėdos iki Latvijos sienos „Basomis per smėlį“. Žygio metu ne tik buvo renkamos šiukšlės iš paplūdimio ir kopų, taip pat vykdoma švietėjiška veikla – naktinis kinas, diskusijos prie laužo, žaidimai. Ekologinės plėtros centras „Gamtos idėjos“ įgyvendina projektą „ekoRebusas 2007/2008“, kuris unikalus savo metodu. Nepakankamo buitinių atliekų rūšiavimo ir perdirbimo problema sprendžiama ekologinių diskusijų ir improvizacijos teatro pagalba. Probleminis klausimas pateikiamas vaizdžiai ir veiksmingai interaktyviu spektakliu, kurio siužetą ir baigtį sprendžia patys žiūrovai. Spektaklyje žiūrovai virsta dalyviais – aktoriai suvaidina įžanginę dalį, atskleidžią problemos esmę, o vėliau žiūrovai siūlo savo sprendimus scenoje, taip keisdami spektaklio eigą. Ekologiška jaunimo organizacija „Gamtos idėjos“ 2008 m. vasarą suorganizavo festivalį „Atvirdangis“. Šio festivalio idėja – valstybė. Kiekvienas apsilankęs festivalyje tapo jos piliečiu, gavo šios valstybės pasą. „Atvirdangio seminarijoje“ piliečiai buvo mokomi rūšiuoti atliekas, padedami „atvirdangio ekodirbtuvių“ žinovų lankytojai savo senus, nereikalingus daiktus galėjo paversti naujais ir tinkamais naudoti. Vėl „Žalioji taška“ 2008 metų vasarą visus Palangos miesto poilsiautojus kvietė pažinti Europos šalis ir perimti jų gerus pavyzdžius aplinkos apsaugos srityje įgyvendinant projektą „Europiečių žaliosios atostogos“. Miesto gyventojai ir svečiai kasdien buvo kviečiami nusikelti į vis kitą Europos valstybę ir pažiūrėti ko iš jos galėtų pasimokyti kiekvienas lietuvis. Atliekų tvarkymo problemų teisingų sprendimų projekto iniciatoriai kvietė pasimokyti iš Vokietijos. Tą dieną buvo demonstruojami dokumentiniai filmai „Atliekų tvarkymas Vilniaus mieste“ ir „Antrasis pakuotės gyvenimas“, organizuojama viktorina ir atliekų rūšiavimo užduotys.

Aplinkosauginės informacijos viešinimas ir platinimas. Vienas iš svarbiausių veiksnių visuomenės aplinkosauginiame švietime yra laiku pateikta, argumentuota, objektyvi, aiški ir lengvai prieinama aplinkosauginė informacija. Disponavimas tokia informacija didina visuomenės kompetenciją atliekų tvarkymo klausimais ir domėjimąsi šiomis problemomis. Nevyriausybinių aplinkosauginės organizacijos rengia informaciją apie atliekas, jų tvarkymą, analizuoja atliekų tvarkymo problemas, pateikdamos jų sprendimo būdus. Turimą informaciją pateikia įvairiomis formomis, per įvairius žiniasklaidos kanalus.

VšĮ „Energijos taupymo priemonės“ kuria ir transliuoja ekologines laidas per televiziją. Nuo 2003 m. iki dabar 5 kanalų transliuojama kas savaitinė ekologinė laida „Pradėk nuo savęs“, kurioje paliečiamos ir atliekų tvarkymo problemos, analizuojamos jų sprendimo galimybės ir būdai. Nuo šių metų rudenio, „Baltijos TV“ kanalu, pradėta transliuoti nauja laida „Ratu“ apie atliekų tvarkymą Lietuvoje ir pasaulyje. VšĮ „Energijos taupymo priemonės“ yra sukūrusi filmukų, skatinančių atkreipti visuomenės dėmesį į atliekų tvarkymą – „Žaliojo taško klipai“ kviečia rūšiuoti atliekas, o trumpi linksmi filmukai vaikams ir suaugusiems pasakoja apie atskirų atliekų rūšių pavojingumą, perdirbimą ir naudingumą.

Klaipėdos ekologinis klubas „Žvejone“ įgyvendindamas projektą „Klaipėdos miesto visuomenės informavimas ir įtraukimas į atliekų tvarkymą“ sukūrė internetinę svetainę www.zvejone.lt/atliekos, kurioje pateikiamos atliekų tvarkymo naujienos, informacija apie rūšiavimą ir jo svarbą, taip pat medžiaga apie aplinkosauginį ženklinimą. Atsivertęs šį internetinį puslapį kiekvienas Klaipėdietis gali susipažinti su Klaipėdos miesto atliekų tvarkymo sistema. VšĮ „Šiaulių regiono plėtros agentūra“ įgyvendindama projektą „Aplinkosauginė televizija internete“ sukūrė tinklapį www.ekosiauliai.lt, kuriame patalpinti 29 mokomieji filmukai aplinkosaugos temomis. Atliekų rūšiavimo tema patalpinti 5 filmukai – Atliekų rūšiavimo pagrindiniai kriterijai; Statybinių atliekų rūšiavimas; Atliekų rūšiavimo procesas; Atliekų rūšiavimas vaikų lopšeliuose-darželiuose; Atliekų rūšiavimo būdai, konteinerių įvairovė. „Baltijos aplinkos forumas“ sukūrė internetinį portalą www.aplinkosauga.lt, kurio tikslas supažindinti visus lankytojus su naujausia informacija aplinkos apsaugos srityje. Aplinkosaugos informacijos centras plėtodamas visuomenės galimybes gauti informaciją apie atliekų tvarkymo situaciją Lietuvoje sukūrė internetinį portalą <http://vartojimas.apicentras.lt>, kuriame naudinga informacija susijusi su atliekomis pateikta vaikams, jaunimui ir mokytojams. VšĮ „Baltijos aplinkos forumas“ sukūrė internetinį portalą www.euwas.org, kuris padeda atliekų sektoriaus dalyviams naudotis viešai prieinamais duomenimis apie atliekų tvarkymą.

VšĮ „Ekologinio švietimo centras“ leidžia laikraštį „Žalioji pasaulis“, kuriame pateikiamos atliekų tvarkymo aktualijos, naujienos, raginimai ir patarimai skyrelyje „Atliekos ir gyvenimas“. Lietuvos žaliųjų judėjimas įsteigė, o vėliau VšĮ „Žalioji Lietuva“ perėmė dvisavaitinio laikraščio „Žalioji Lietuva“ leidimą. Galima pasinaudoti šio laikraščio elektroninės versijos prenumerata. Aplinkosaugos informacijos centras siekdamas informuoti visuomenę leidžia elektroninį naujienalaikraštį „epicentras.lt“, jame pateikiami straipsniai aktualiausiomis atliekų tvarkymo aktualijomis.

Aplinkosaugos informacijos centras įgyvendinęs projektą „Vartok atsakingai, saugok save ir savo aplinką – 2007“ išleido 2008 metų kalendorių, iliustruotą vaikų piešiniais. Kalendorius panaudotas kaip priemonė informacijai skleisti, jame mokoma kaip teisingai rūšiuoti atliekas ir mažinti jų kiekį, pabrėžiama atliekų perdirbimo būtinybė. Taip pat išleido spalvingą knygelę vaikams apie aplinkos apsaugą ir atsakingą vartojimą, kurioje vaikai gali spalvinti ir patys galvoti vardus knygelės personažams.

Nevyriausybines aplinkosauginės organizacijos savo internetiniuose puslapiuose platina informaciją apie įgyvendinamus ar jau įgyvendintus aplinkosauginius projektus susijusius su atliekų tvarkymu. Projekto įgyvendinimo eigoje organizacijos informuoja visuomenę apie atliekų tvarkymo problemas per televiziją, radiją, spaudą, leidžia lankstinukus, plakatus, lipdukus, bukletus, knygas ir kt. leidinius.

Bendradarbiavimas tarp įvairių interesų grupių ir (ar) partnerių. Norėdamos pasiekti efektyvesnių rezultatų, sprendžiant atliekų tvarkymo problemas ir įgyvendinant idėjas bei sumanymus, nevyriausybines aplinkosauginės organizacijos bendradarbiauja su valstybinėmis institucijomis, privačiu sektoriumi, visuomeninėmis organizacijomis ir pavieniais fiziniaisiais asmenimis. Nevyriausybines aplinkosauginės organizacijos organizuoja ir palaiko bendradarbiavimą įvairiuose lygmenyse tarpininkaujant grupių ir partnerių dialoguose. Lietuvoje veikia Lietuvos aplinkosauginių nevyriausybinių organizacijų koalicija. Šiuo metu koalicijai priklauso 8 nariai – VšĮ „Baltijos aplinkos forumas“, bendrija „Atgaja“, Lietuvos ornitologų draugija, Lietuvos gamtos fondas, VšĮ „Aplinkosaugos informacijos centras“, VšĮ „Vandens namai“, VšĮ „Aplinkosaugos valdymo ir technologijų centras“, VšĮ „Darnaus vystymosi iniciatyvos“. Koalicijos veikla apibrėžta konstruktyvaus dialogo ir bendradarbiavimo principu apima ir atliekų tvarkymo sritį. Vykdydama veiklą NVO koalicija formuoja pozicijas įvairiais aktualiais klausimais, inicijuoja susitikimus ir dalyvauja įvairiuosiuose susirinkimuose sprendžiant atliekų tvarkymo problemas. Ne pelno siekianti VšĮ „Aplinkos apsaugos politikos centras“ bendradarbiaudama su užsienio partneriais International Resources Group Ltd., JAV ir Miliau Ltd., Belgija, dalyvavo tarptautinių projektų įgyvendinime – „Kipro ekonominės plėtros skatinimas. Techninė pagalba ir pajėgumų stiprinimas vandens, nuotekų ir atliekų srityse“ bei „Kietųjų atliekų tvarkymo plano parengimas Kipro turkų bendruomenėje. Institucinių gebėjimų stiprinimo ekspertas“.

Pasiūlymų teikimas vyriausybėms ir nevyriausybėms organizacijoms dėl sprendimų priėmimo atliekų tvarkymo srityje. Nevyriausybines aplinkosauginės organizacijos dalyvauja formuojant ir kuriant šalies atliekų tvarkymo sistemą rengdamos atliekų tvarkymo programų bei taisyklių projektus, metodikas, teikdamos pasiūlymus dėl atliekų tvarkymo sritį

reglamentuojančių teisės aktų rengimo bei priėmimo. VšĮ „Žaliasis taškas“ pirmoji Lietuvoje gamintojų ir importuotojų įkurta ne pelno siekianti organizacija yra vienintelė licencijuota pakuočių atliekų tvarkymą organizuojanti bendrovė. Organizacija aktyviai teikia pasiūlymus LR aplinkos ministerijai dėl pakuočių atliekų tvarkymo tobulinimo, kad būtų vykdomos valstybinės pakuočių atliekų tvarkymo užduotys ir ES duoti įsipareigojimai. Pasiūlymuose organizacija išdėsto ne tik problemą ar savo poziciją atskiru klausimu, bet ir pateikia konkrečias priemones kaip reikėtų gerinti esamą padėtį. VšĮ „Aplinkos vadybos ir audito institutas“ Aplinkos ministerijos užsakymu ruošė pavojingas atliekas tvarkančių įmonių licencijavimo tvarkos aprašą bei rengė tokių įmonių darbuotojams taikomus atestacinius reikalavimus. VĮ „Statybos produkcijos sertifikavimo centras“ užsakymu VšĮ „Aplinkos vadybos ir audito institutas“ ruošė pavojingas atliekas tvarkančių įmonių darbuotojų atestavimo profesinių ir teisinių žinių testus. VšĮ „Aplinkos apsaugos politikos centras“ paruošė Lietuvos atliekų tvarkymo ir taršos integruotos prevencijos ir kontrolės derinimo projektą. Taip pat parengė Kauno miesto komunalinių atliekų tvarkymo plano ir atliekų tvarkymo taisyklių projektą.

Aplinkosauginių projektų administravimas ir įgyvendinimas. Visų nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų veiklos pagrindas yra projektų ruošimas ir įgyvendinimas. Lietuvos žaliųjų judėjimas yra tarptautinio Aplinkosauginio švietimo fondo narys, kuriems vieninteliam patikėtas fondo administruojamų programų įgyvendinimas Lietuvoje. Nuo 2004 metų Lietuvos žaliųjų judėjimas pradėjo įgyvendinti *Gamtosauginių mokyklų programą*. Ši programa orientuoja mokyklas į praktinę gamtosauginę veiklą, skatina mokyklų bendradarbiavimą, ugdo mokinių kūrybiškumą. Šioje programoje dalyvaujančios mokyklos aktyviai sprendžia atliekų tvarkymo problemas. Vaikai organizuoja šiukšlių rinkimo akcijas, organizuoja seminarus ir paskaitėles apie atliekų tvarkymą savo bendraamžiams, rengia parodas ir konkursus. 2008 metų balandžio 24 d. duomenimis Gamtosauginių mokyklų programoje dalyvavo 54 mokyklos iš visos Lietuvos. VšĮ „Žaliasis taškas“ įdiegė elektroninio duomenų perdavimo sistemą „Vieno langelio principu“. Šia sistema besinaudojančios įmonės pateikdamos Aplinkos ministerijos reikalaujamus duomenis apie išleistą pakuotes į Lietuvos vidaus rinką išvengia ataskaitų ir deklaracijų ruošimo. VšĮ „Baltijos aplinkos forumas“ įgyvendino projektą „Baltijos pavojingų atliekų kontrolė: pavojingų atliekų srautų tarptautinės monitoringo sistemos plėtra Baltijos jūros regione“. Projekto metu buvo sujungti nekoordinuoti atliekų informacijos šaltiniai bei sukurtas vieningas duomenų ataskaitų teikimo formatas. VšĮ „Aplinkos apsaugos politikos centras“ administravo Alytaus, Tauragės ir Kauno atliekų tvarkymo sistemos įgyvendinimo projektus.

Konsultacinis darbas. Nevyriausybinės aplinkosauginės organizacijos konsultuoja visuomenę atliekų tvarkymo klausimais. Kvalifikuoti specialistai, dirbantys nevyriausybinėse aplinkosauginėse organizacijose veikiančiose atliekų tvarkymo srityje, kiekvienam besidominčiam suteikia informaciją apie efektyvų atliekų tvarkymo sistemos įgyvendinimą - atliekų vengimas, atliekų rūšiavimas, atliekų antrinis panaudojimas. VšĮ „Aplinkos vadybos ir audito institutas“ konsultuoja bei parenka optimalius variantus aplinkos apsaugos technologijų bei įrenginių, skirtų aplinkos apsaugai projektavimui, gamybai, statybai, rekonstrukcijai ir monitoringui (buitinių, pramoninių, pavojingų ir biodegraduojančių atliekų tvarkymui).

3.3. Lietuvos gyventojų nuomonės tyrimas

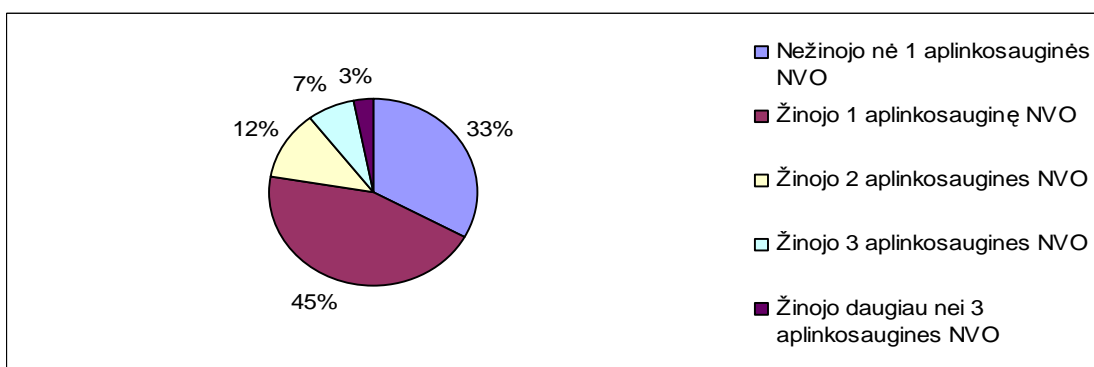
Šio magistro baigiamojo darbo autorė, norėdama išsiaiškinti, ar visuomenė žino apie nevyriausybinės aplinkosauginės organizacijas, ar dalyvauja jų organizuojamoje veikloje sprendžiant atliekų tvarkymo problemas ir kokią naudą gauna dalyvaujantys toje veikloje, sudarė anketą visuomenei „Nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų vaidmuo atliekų tvarkyme“.

Tyrimė dalyvavo 98 respondentai – 62 moterys ir 36 vyrai. 74 respondentai gyvena mieste, 16 respondentų – gyvenvietėje, 8 respondentai gyvena kaime. Tyrimė dalyvavo 34 moksleiviai, 29 studentai, 24 dirbantys asmenys, 4 bedrabiai ir 6 pensininkai.

Magistro baigiamojo darbo autorė, pateikdama visuomenei anketą, neretai turėdavo paaiškinti, kas tai yra nevyriausybinė organizacija, kadangi dalis respondentų net nežinojo ką tai reiškia ir koks šios organizacijos statusas. Todėl nieko stebėtino, kad 32 respondentai negalėjo įvardinti nė vienos jiems žinomos nevyriausybinės aplinkosauginės organizacijos.

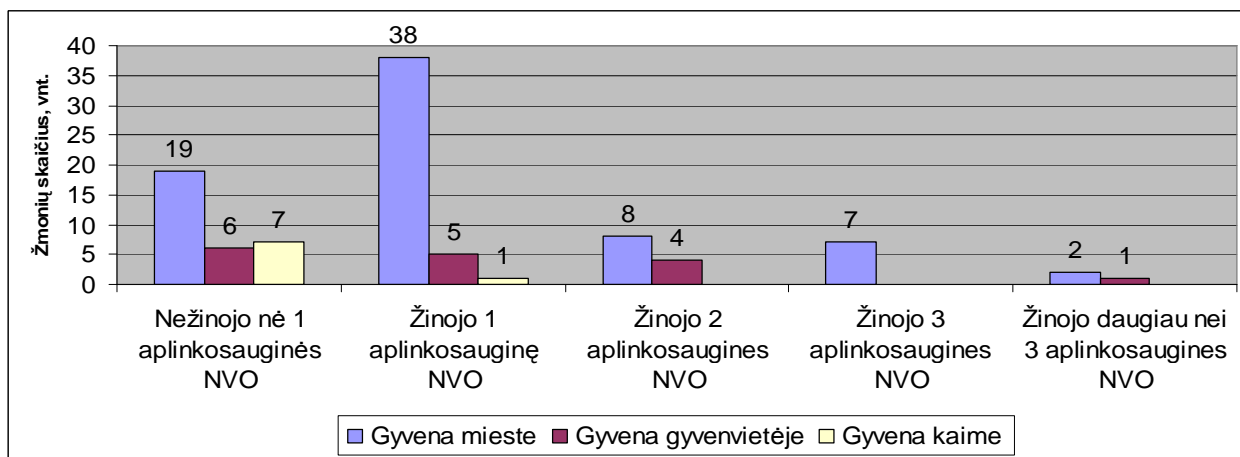
Kiti respondantai, dalyvavę tyrimė, paminėjo tokias, jiems žinomas, nevyriausybinės aplinkosauginės organizacijas – Lietuvos žaliųjų judėjimas, Lietuvos ornitologų draugija, Regioninis aplinkos centras Centrinei ir Rytų Europai, Lietuvos miško savininkų asociacija, Aplinkosaugos valdymo ir technologijų centras, Aplinkos apsaugos politikos centras, Baltijos aplinkos forumas, Šiaulių gamtos ir kultūros paveldo apsaugos klubas „Aukuras“, Ekologų klubas „Žvejonė“, Vandens klubas.

Lietuvos žaliųjų judėjimas ir Lietuvos ornitologų draugija buvo dažniausiai minimos nevyriausybinės aplinkosauginės organizacijos respondentų tarpe. Tik maža dalis apklaustųjų paminėjo 3 ir daugiau nevyriausybinės aplinkosauginės organizacijas.

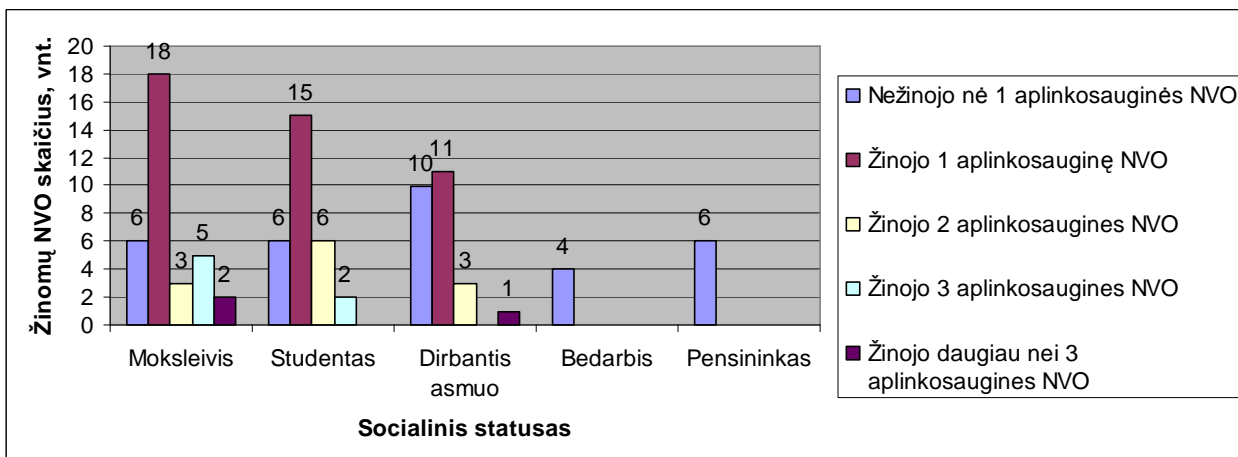

2 pav. Nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų žinomumas visuomenėje

Šio magistro baigiamojo darbo autorė, apibendrinus anketose pateiktus respondentų duomenis, susiejo nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų žinomumą su respondentų gyvenamąją vietą bei su jų socialiniu statusu visuomenėje. Apie nevyriausybines aplinkosaugines organizacijas mažiau informacijos turi kaime gyvenantys respondentai, pensininkai ir bedarbiai, moksleivių, studentų ir mieste gyvenančių respondentų tarpe žinomumas apie nevyriausybines aplinkosaugines organizacijas didesnis.

3 pav. Nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų žinomumas atsižvelgiant į respondentų gyvenamąją vietą

4 pav. Nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų žinomumas atsižvelgiant į respondentų socialinį statusą

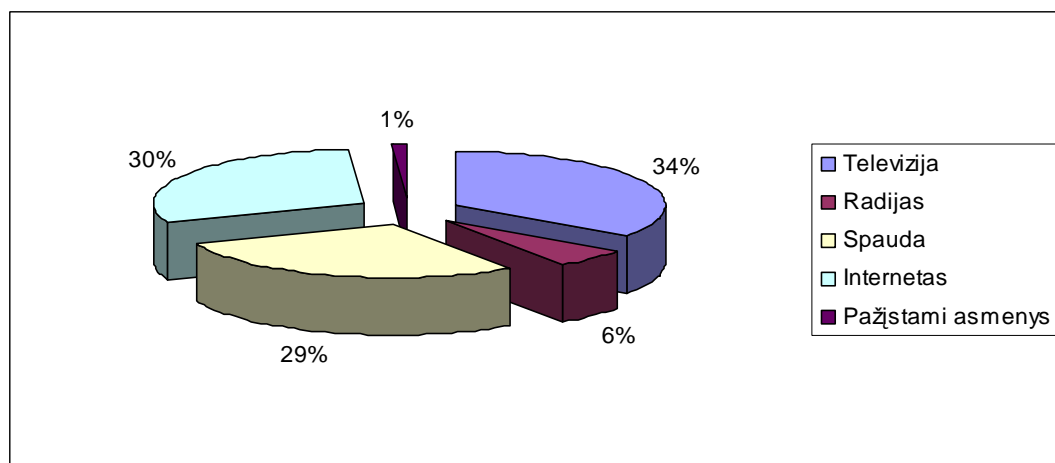
Tyrime dalyvavusieji respondentai žinojo arba kai kuriems bent jau teko girdėti, kad nevyriausybines aplinkosauginės organizacijos vykdydamos veiklą atliekų tvarkymo srityje ir siekdamos šviesti visuomenę šiuo klausimu organizuoja mokymus ir seminarus apie atliekų tvarkymą, rengia akcijas, kurių metu kviečia gyventojus rinkti šiukšles. Taip pat respondentai paminėjo, kad nevyriausybines aplinkosauginės organizacijos ruošia projektus susijusius su atliekų tvarkymu ir siekia finansavimo jiems įgyvendinti bei rengia protestus dėl vieno ar kito atliekų tvarkymo aspekto. Iš anketose pateiktų atsakymų matyti, kad visuomenės turimos žinios apie nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų veiklą atliekų tvarkymo srityje yra labai abstrakčios. Reikia paminėti, kad respondentai, kurie nežinojo nei vienos nevyriausybines aplinkosauginės organizacijos nieko negalėjo pasakyti ir apie jų vykdomą veiklą atliekų tvarkymo srityje.

Iš visų 98-ių tyrime dalyvavusių respondentų, tik 2 asmenys dalyvauja ar yra dalyvavę nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų organizuojamoje veikloje. Viena respondentė šiuo metu dalyvauja Baltijos aplinkos forumo organizuojamuose internetiniuose mokymo kursuose „BLES – mokymai apie biologiškai skaidžias medžiagas“. Respondentė paminėjo, kad dirba atliekų tvarkymo sferoje, todėl dalyvavimas šiuose mokymuose naudingas dėl turimų žinių pagilavimo ir naujos informacijos pasiekimo. Kitas respondentas, šiuo metu studijuojantis universitete aplinkosauginę studijų programą, dalyvavo jaunųjų gamtininkų būrelio veikloje dar būdamas moksleivis. Būrelio nariai organizavo šiukšlių rinkimo akcijas ir kviesdavo prie jų prisidėti visą

visuomenę. Respondento teigimu, dalyvavimas gamtosauginėje veikloje, suformavo jo atsakingą ir sąmoningą požiūrį į aplinkosaugines problemas.

Respondentai į klausimą pateiktą anketoje, kodėl nedalyvauja nevyriausybinių aplinkosauginių veikloje, pateikė keletą argumentų. Dalis jų teigė, kad neturi galimybės sudalyvauti tokioje veikloje dėl laiko stokos. Jų manymu, asmeniniai rūpesčiai ir darbai daug svarbesni už visos visuomenės problemas. Kiti respondentai aplinkosauginėmis problemomis, tame tarpe ir atliekų tvarkymo problemomis, nesidomi, todėl nemato jokios būtinybės dalyvauti veikloje, kuri siekia jas išspręsti. Viena respondentė paminėjo, kad nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų vykdomoje veikloje dalyvautų noriai, tačiau didžioji dalis mokymų, seminarų, konferencijų, akcijų vyksta darbo metu, o jos darbdaviai mano, kad tai kas nėra tiesiogiai susiję su darbu yra nereikalinga.

Tyrimė dalyvavę respondentai nurodė, kad apie nevyriausybines aplinkosaugines organizacijas, jų vykdomą veiklą, organizuojamus mokymus, seminarus, akcijas ar kitus renginius sužino iš įvairių šaltinių – televizija, radijas, spauda, internetas. Keletas respondentų paminėjo, kad informaciją jiems pateikia pažįstami asmenys, kurie domisi aplinkosauga ir nuolat seka naujienas šioje srityje.

5 pav. Informacijos gavimo šaltiniai apie nevyriausybines aplinkosaugines organizacijas ir jų vykdomą veiklą

IŠVADOS

1. Atliekų susidarymo išvengti neįmanoma, todėl norint užtikrinti žmogaus prigimtine teisę turėti sveiką ir švarią aplinką būtina atliekas tvarkyti efektyviai. Įgyvendinant atliekų tvarkymo sistemą būtina remtis atliekų tvarkymo prioritetais ir atliekų tvarkymo principais, garantuojančiais tvarią plėtrą.
2. Nors Lietuvoje atliekų tvarkymo sektoriuje problemų yra nemažai, tačiau atliekų, atliekų tvarkymo įrenginių ir atskirų atliekų srautų tvarkymas yra plačiai reglamentuotas. Lietuvoje sukurta atliekų tvarkymo sistemos teisinė bazė, o ES atliekų sektoriaus teisės aktų nuostatos yra sėkmingai perkeliamos į LR nacionalinę teisę.
3. Vieningo nevyriausybinių organizacijų apibrėžimo nėra, tačiau nevyriausybinių organizacijos turi joms būdingų bruožų rinkinį – savivalda, savanoriškumas, pelno neskirstymas, veikimas visuomenės naudai, politinė nepriklausomybė, kurie paprastai išskiriami ir akcentuojami sudarinėjant nevyriausybinių organizacijų apibrėžimą.
4. Lietuvoje šiuo metu veikia trys pagrindinės nevyriausybinių organizacijų rūšys – asociacijos, viešosios įstaigos, labdaros ir paramos fondai, kurių veikimas yra teisiškai reglamentuotas įstatymais, nustatančiais nevyriausybinių organizacijų teises ir pareigas, organizacinę struktūrą, steigimo bei likvidavimo tvarką bei bendrus veiklos ypatumus galiojančius nevyriausybiniam sektoriui.
5. Tyrimo metu nustatyta, kad šiuo metu Lietuvoje nėra nė vieno šaltinio, pateikiančio susistemintus duomenis apie nevyriausybines aplinkosaugines organizacijas Lietuvoje, o veikiančios nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų duomenų bazės yra labai negausios.
6. Lietuvoje veikiančias nevyriausybines aplinkosaugines organizacijas galima suskirstyti į tris grupes: nevyriausybines aplinkosauginės organizacijos daugiausia dėmesio skiriančios visuomenės aplinkosaugiam švietimui; nevyriausybines aplinkosauginės organizacijos orientuotos į mokslinę veiklą; nevyriausybines aplinkosauginės organizacijos vienijančios panašią veiklą vykdančias institucijas.
7. Nevyriausybines aplinkosauginės organizacijos nevykdančios veiklos atliekų tvarkymo srityje ir nedalyvaujančios atliekų tvarkymo sistemos kūrimo nurodė tokias priežastis: jų veikla orientuota į kitas aplinkosaugos programas, sumanytos idėjos ir paruošti projektai atliekų tvarkymo srityje lieka neįgyvendinti dėl

finansavimo problemų bei veikla atliekų tvarkymo srityje nevykdoma dėl kvalifikuotų specialistų organizacijoje nebuvimo.

8. Lietuvoje veikiančios nevyriausybinės aplinkosauginės organizacijos organizuoja visuomenės aplinkosauginį švietimą šiomis priemonėmis - rengia visuomenines akcijas, ruošia mokymo programas ir organizuoja seminarus, mokymus, diskusijas, konferencijas, skatindamos pačią visuomenę dalyvauti kuriant atliekų tvarkymo sistemą organizuoja konkursus. Šios įgyvendinamos veiklos ugdo visuomenės atsakomybę dėl teisingo atliekų tvarkymo, keičia žmonių vartotojišką požiūrį į gamtinių išteklių naudojimą, skatina atkreipti dėmesį į atliekų tvarkymo principus, moko ir suteikia papildomos informacijos apie efektyvų atliekų tvarkymą.
9. Nevyriausybinės aplinkosauginės organizacijos rengia informaciją apie atliekas, jų tvarkymą, analizuoja atliekų tvarkymo problemas, pateikdamos jų sprendimo būdus. Viešindamos tokią informaciją per televiziją, radiją, spaudą, internetinėse svetainėse, leisdamos informacinius leidinius nevyriausybinės aplinkosauginės organizacijos sudaro galimybes kiekvienam žmogui gauti argumentuotą, objektyvią ir aiškią informaciją apie atliekų tvarkymą. Disponavimas tokia informacija didina visuomenės kompetenciją atliekų tvarkymo srityje.
10. Nevyriausybinės aplinkosauginės organizacijos bendradarbiauja su valstybiniu ir privačiu sektoriais, dalyvauja formuojant ir kuriant atliekų tvarkymo sistemą rengdamos atliekų tvarkymo programų bei taisyklių projektus, metodikas, teikdamos pasiūlymus dėl atliekų tvarkymo sritį reglamentuojančių teisės aktų rengimo bei priėmimo, konsultuoja visuomenę atliekų tvarkymo klausimais, suteikia informaciją apie efektyvų atliekų tvarkymo sistemos įgyvenfinimą paremtą atliekų tvarkymo principais.
11. Tyrimo duomenys parodė, kad visuomenė neturi pakankamai informacijos apie nevyriausybinės aplinkosauginės organizacijas ir jų vykdomą veiklą atliekų tvarkymo srityje. Didžioji dalis tyrime dalyvavusių respondentų nežinojo nė vienos aplinkosauginės organizacijos arba žinojo tik vieną nevyriausybines aplinkosauginę organizaciją, o anketose pateikta jiems žinoma informacija apie NVO vykdomas veiklas labai abstrakti.
12. Tyrimai rodo, kad nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų organizuojamoje veikloje susijusioje su atliekų tvarkymu dalyvauja nedidelė visuomenės dalis, o

nedalyvaujantys tokį savo pasirinkimą argumentuoja laiko stoka bei nesidomėjimu aplinkosaugos problemomis.

13. Magistro baigiamojo darbo autorės nuomone tyrimo eigoje patvirtino visos trys hipotezės. Pirmoji - nevyriausybinės aplinkosauginės organizacijos visapusiškai prisideda įgyvendinant efektyvią atliekų tvarkymo sistemą. Antroji – nevyriausybinės aplinkosauginės organizacijos ugdo sąmoningą visuomenės požiūrį dėl dalyvavimo ir sprendimų priėmimo atliekų tvarkyme. Trečioji – visuomenė nepakankami žino apie nevyriausybines aplinkosaugines organizacijas.

REKOMENDACIJOS IR PASIŪLYMAI

1. Įvertinant tai, kad didžiausios problemos atliekų tvarkymo sistemoje kyla įgyvendinant atliekų perdirbimo principą, šio magistro baigiamojo darbo autorė siūlo kasmetiniame nevyriausybinių organizacijų forume bei kasmet vykstančiuose atliekų tvarkymo forumuose akcentuoti būtinybę šviesti tą visuomenės dalį, kuri turi mažiausiai informacijos apie atliekų rūšiavimą ir perdirbimą. Šio magistro baigiamojo darbo atlikto tyrimo metu nustatyta, kad kaime gyvenantys asmenys bei pensininkai yra mažiausiai informuotos grupės. Norint pasiekti, kad šios gyventojų grupės taip pat prisidėtų prie atliekų tvarkymo sistemos kūrimo, nevyriausybines aplinkosauginės organizacijos turėtų sutelkti dėmesį į šių gyventojų grupių švietimą ir informavimą atliekų tvarkymo klausimais. Kaimo gyventojus su paruošta medžiaga apie atliekų tvarkymą galima supažindinti mokymus pravedant kaimo bendruomenės susitikimuose, miestelių seniūnijose vykstančiuose gyventojų susirinkimuose. Pensininkams reikėtų paruošti medžiagą ir informaciją platinti leidinių pagalba.
2. Nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų aplinkosauginio švietimo veikla orientuota į fizinių asmenų švietimą. Šio magistro baigiamojo darbo autorė siūlo nevyriausybiniams aplinkosauginėms organizacijoms įgyvendinti ir juridinių asmenų švietimą, akcentuojant atliekų tvarkymo principus. Kasmet vykstančiuose nevyriausybinių organizacijų bei atliekų tvarkymo forumuose pasiūlyti nevyriausybiniams aplinkosauginėms organizacijoms paruošti juridinių asmenų švietimo programas bei metodines priemones ir organizuoti juridinių asmenų švietimą skatinantį atliekas tvarkyti efektyviai.
3. Kadangi Lietuvoje nėra nė vieno šaltinio, kuris pateiktų susistemintą nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų sąrašą, šio magistro baigiamojo darbo autorė rekomenduoja nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centrui, kurio misija vienyti šalies nevyriausybines organizacijas ir stiprinti nevyriausybinių organizacijų sektorių visuose lygiuose, sudaryti visų Lietuvoje veikiančių nevyriausybinių organizacijų sąrašą ir jį nuolatos atnaujinti. Tai būtų galima padaryti patobulinus jau dabar veikiančią nevyriausybinių organizacijų duomenų bazę, kurioje šiuo metu pačios NVO vangiai suvedinėja duomenis apie save.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖS AKTAI

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija: priimta Lietuvos Respublikos piliečių 1992 m. spalio 25 d. referendume // Valstybės žinios. 1992. Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 1992. Nr.5-75; 2004. Nr.60-2121.
3. Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos fondų įstatymas // Valstybės žinios. 1996. Nr. 32-787; 2004. Nr. 7-128.
4. Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymas // Valstybės žinios. 1996. Nr. 68-1633; 2004. Nr. 25-752.
5. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas // Valstybės žinios. 1998. Nr. 61-1726; 2002. Nr. 72-3016; 2004. Nr. 73-2544; 2005. Nr. 84-3111.
6. Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas // Valstybės žinios. 2004. Nr. 25-745.
7. Lietuvos Respublikos vyriausybės 1998 m. vasario 9 d. nutarimas Nr.165 „Dėl Lietuvos Respublikos visuomenės aplinkosauginio švietimo strategijos ir veiksmų programos“ // Valstybės žinios. 1998. Nr. 16-388.
8. Lietuvos Respublikos vyriausybės 2002 m. balandžio 12 d. nutarimas Nr. 519 „Dėl valstybinio strateginio atliekų tvarkymo plano patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2002. Nr. 40-1499; 2004. Nr. 81-2898; Nr. 148-5363; 2005. Nr.4-104.
9. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 1999 m. liepos 14 d. įsakymas Nr. 217 „Dėl atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1999. Nr. 63-2065; 2004. Nr.68-2381.
10. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2000 m. spalio 18 d. įsakymas Nr. 444 „Dėl atliekų sąvartynų įrengimo, eksploatavimo, uždarymo ir priežiūros po uždarymo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2000. Nr. 96-3051; 2002. Nr. 89-3810; 2004. Nr. 97-3586; 2006. Nr.10-395.
11. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2001 m. gruodžio 21 d. įsakymas Nr. 625 „Dėl išeksvotų baterijų ir akumuliatorių tvarkymo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2002. Nr. 1-22; 2003. Nr.17-745.

12. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. birželio 27 d. įsakymas nr. 348 „Dėl pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2002. Nr. 81-3503; 2005. Nr.2-23.
13. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. 699 „Dėl alyvų atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2003. Nr. 33-1391; 2004. Nr. 60-2156; 2005. Nr. 39-1283, Nr. 147-5365.
14. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. 699 „Dėl atliekų deginimo aplinkosauginių reikalavimų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2003. Nr. 31-1290.
15. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 710 „Dėl eksploatuoti netinkamų transportų priemonių tvarkymo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004. Nr. 50-1676; 2005. Nr. 106-3931.
16. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. rugsėjo 10 d. įsakymas Nr. D1-481 „Dėl elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004. Nr. 141-5168; 2005. Nr. 102-3793.

EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS AKTAI

17. 1975 m. birželio 16 d. Tarybos direktyva 75/439/EEB dėl naudotų alyvų šalinimo. OL L 194, 1975-07-25.
18. 1975 m. liepos 15 d. Tarybos direktyva 75/442/EEB dėl atliekų. OL L 194, 1975-07-25.
19. 1991 m. kovo 18 d. Tarybos direktyva 91/157/EEB dėl baterijų ir akumuliatorių, turinčių tam tikrą pavojingų medžiagų. OL L 78, 1991-03-26.
20. 1991 m. gruodžio 12 d. Tarybos direktyva 91/689/EEB dėl pavojingų atliekų. OL L 377, 1991-12-31.
21. 1993 m. vasario 1 d. Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 259/93 dėl atliekų vežimo į Europos Bendriją, iš Bendrijos ir jos viduje priežiūros ir kontrolės. OL L 30, 1993-02-06.
22. 1994 m. gruodžio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/62/EB dėl pakuočių ir pakuočių atliekų. OL L 365, 1994-12-31.
23. 1999 m. balandžio 26 d. Tarybos direktyva 1999/31/EB dėl atliekų sąvartynų. OL L 182, 1999-07-16.
24. 2000 m. gruodžio 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/76/EB dėl atliekų deginimo. OL L 332, 2000-12-28.

25. 2003 m. sausio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/96/EB dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų. OL L 37, 2003-02-13.

KITA LITERATŪRA

26. Aplinkos politika ir valdymas: vadovėlis. Sudar. I. Lazdinis.- Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2008.11.26.
27. Baršauskienė V., Butkevičienė E., Vaidelytė E. Nevyriausybių organizacijų veikla.- Kaunas: Technologija, 2008.11.26.
28. Bukantis A., Gedžiūnas P., Giedraitienė P. ir kt. Lietuvos gamtinė aplinka, būklė, procesai ir raida.- Vilnius: Aplinkos apsaugos agentūra, 2008.11.26.
29. Caldwell L. K. Interantional environment policy. Emergense and dimension. Cambridge university press, 1991.
30. Gamtiniai ištekliai ir aplinkos apsauga 2004.- Vilnius: Statistikos departamentas, 2005.
31. Gamtiniai ištekliai ir aplinkos apsauga 2005.- Vilnius: Statistikos departamentas, 2006.
32. Gamtiniai ištekliai ir aplinkos apsauga 2006.- Vilnius: Statistikos departamentas, 2007.
33. Gražulevičienė R. Aplinkos politika.- Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2004.
34. Ilgius V. Svarbiausios NVO veiklos teisinės/ politinės problemos ir galimi jų sprendimo būdai: Nevyriausybių organizacijų veiklos ypatumai nacionalinėje ir tarptautinėje teisėje (Mokslinės konferencijos medžiaga).- Vilnius: Eugrimas, 2002.
35. Juknys R. Aplinkotyra.- Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2005.
36. Johannesburgo darnaus vystymosi deklaracija, įgyvendinimo planas. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerija.- Vilnius: Lututė, 2004.
37. Jočienė D. NVO teisinė padėtis ir veikla tarptautinėje teisėje. Nevyriausybių organizacijų veiklos ypatumai nacionalinėje ir tarptautinėje teisėje (Mokslinės konferencijos medžiaga, 2002 m. balandžio 10 d.).- Vilnius: Eugrimas, 2002.
38. LR aplinkos ministerija. Aplinkos būklė 2006: http://www.am.lt/LSP/files/27_62.pdf; prisijungimo laikas, 2008 09 12.
39. LR aplinkos ministerija. Tausėsnis gamtos išteklių naudojimas: teminė atliekų prevencijos ir perdirbimo strategija: http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=4963; prisijungimo laikas, 2008 10 03.

40. LR vyriausybė. Pavojingų atliekų tvarkymo 2006-2008 metų programa:
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=269094&p_query=Dėl%20valstybės%20pavojingų%20atliekų; prisijungimo laikas, 2008 11 03.
41. LR vyriausybė. Nevyriausybinų organizacijų plėtros koncepcija:
<http://www.lrvk.lt/main.php?cat=440&gr=6>; prisijungimo laikas, 2008 10 15.
42. LR sveikatos apsaugos ministerija. Medicininių atliekų tvarkymo sveikatos priežiūros įstaigose 2006-2008 metų programa:
http://www.sam.lt/lt/main/teisine_informacija/ministro_isakymai?id=26166; prisijungimo laikas, 200 10 26.
43. Mačiukaitė – Žvynienė S. Nevyriausybinių organizacijų Baltijos šalyse: įtaka demokratijai: daktaro disertacija soc. mokslai: vadyba ir administravimas (03S) / Mykolo Romerio universitetas.- Vilnius, 2008.11.26.
44. NVO skaidrumo pradžiamokslis. Sudar. Transparency international Lietuvos skyrius.- Vilnius, 2008.
45. Nevyriausybinių organizacijų reikalų komisija. Komisijos posėdžio protokolas:
<http://www.lrvk.lt/main.php?cat=440&gr=4>; prisijungimo laikas, 2008 10 15.
46. Ragulskytė – Markovienė R. Aplinkos teisė: Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais.- Vilnius: Eugrimas, 2005.
47. Salamon L. M. The International Guide to Nonprofit LAW. John Wiley & Sons, Inc., 1997.
48. Simon K. Principles of Regulation for the not-for-Profit Sector:
<http://www.icnl.org/gendocs/aldprin.html>; prisijungimo laikas, 2008 10 15.
49. Šimašius R. NVO reglamentavimo pokyčiai: Nevyriausybinių organizacijų veiklos ypatumai nacionalinėje ir tarptautinėje teisėje (Mokslinės konferencijos medžiaga).- Vilnius: Eugrimas, 2002.
50. Šimašius R. Ne pelno organizacijos: Prigimtis ir reglamentavimas.- Vilnius: Eugrimas, 2007.
51. Transparency International Lietuvos skyrius. NVO sektoriaus skaidrumo skatinimas:
http://www.transparency.lt/new/images//tils_nvo_spaudoskonf.pdf; prisijungimo laikas, 2008 10 25.
52. Vadapalas V., Jočienė D. Nevyriausybinių organizacijų tarptautinėje ir Europos Sąjungos teisėje.- Vilnius: Eugrimas, 2001.
53. Venckus Z. Aplinkos apsaugos politika ir teisė.- Vilnius: Technika, 2007.

54. Zdanavičius A. A. Gaidamavičius: viena aplinkosaugos problema sprendžiama pasitelkiant kitą: http://www.ozonas.lt/admin/uploads/block1/OzonasNr22008_11_17.pdf; prisijungimo laikas, 2008 10 26.
55. Žiliukaitė R. Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis.- Vilnius: Versus Aurius, 2006.

TINKLALAPIAI

56. Aplinkos apsaugos inžinerijos centras: http://www.lms.lt/lms/nariai/aaic_1.html
57. Alytaus nevyriausybinių organizacijų informacijos centras: <http://www.nvo.infoseka.lt>
58. Aplinkosaugos informacijos centras: <http://www.apicentras.lt>
59. Bendrija „Atgaja“: <http://www.atgaja.lt>
60. Ekologinės plėtros centras „Gamtos idėjos“: <http://www.gamtosidejos.lt>
61. Inžinerinės ekologijos asociacija: <http://www.iea.lt>
62. Informacinis portalas: <http://www.infoplus.lt>
63. Klaipėdos ekologinis klubas “Žvejone“: <http://www.zvejone.lt>
64. LR Aplinkos ministerija: <http://www.am.lt>
65. Lietuvos komunalininkų ir atliekų tvarkytojų asociacija: <http://www.lkata.lt/Untitled-2.html>
66. Lietuvos ekologinės žemdirbystės asociacija: <http://www.lgi.lt/gaja>
67. Lietuvos gamtininkų visuomeninė organizacija ”Gamtos takas“: <http://www.gamtininkai.lt>
68. Lietuvos žaliųjų judėjimas: <http://www.zalieji.lt>
69. Lietuvos gamtos fondas: <http://www.glis.lt>
70. Lietuvos ornitologų draugija: <http://www.birdlife.lt>
71. Lietuvos miško savininkų asociacija: <http://www.forest.lt>
72. Lietuvos entomologų draugija: <http://entomologai.lt>
73. Lietuvai pagražinti draugija: <http://www.svedasai.lt>
74. Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras: <http://www.nisc.lt>
75. Regioninis aplinkos centras: <http://www.rec.lt>
76. Šiaulių gamtos ir kultūros paveldo apsaugos klubas „Aukuras“: <http://www.aukuras.lt>
77. VšĮ “Šiaulių regiono plėtros agentūra”: <http://www.ekosiauliai.lt>
78. VšĮ „Aplinkosaugos valdymo ir technologijų centras“: <http://www.ecat.lt>
79. VšĮ “Aplinkos apsaugos politikos centras“: <http://www.aapc.lt>
80. VšĮ „Ekologinio švietimo centras“: <http://www.zpasaulis.lt>

81. VšĮ „Žalioji Lietuva“: <http://www.zaliojilietuva.eu>
82. VšĮ „Energijos taupymo priemonės“: <http://www.etp.lt>
83. VšĮ „Baltijos aplinkos forumas“: <http://www.bef.lt>
84. VšĮ „Žaliasis taškas“: <http://www.zaliasistaskas.lt>
85. VšĮ „Aplinkos vadybos ir audito institutas“ : <http://www.avai.lt>
86. VĮ „Registru centras“: <http://www.registrucentras.lt>

SANTRAUKA

Nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų vaidmuo atliekų tvarkyme

Reikšminiai žodžiai: nevyriausybines aplinkosaugines organizacijas, atliekos, atliekų tvarkymas, nevyriausybinių organizacijų vaidmuo atliekų tvarkyme.

Šiame magistro baigiamajame darbe autorė analizuoja nevyriausybines organizacijas, kaip vieną iš institucijų įtakojančių atliekų tvarkymo sistemą. Šio darbo tikslas yra atskleisti nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų vaidmenį atliekų tvarkyme.

Tyrimas pradedamas atliekų tvarkymo sistemos analize, kuri atskleidžia atliekų tvarkymo principus, atskirų atliekų srautų tvarkymo ypatumus bei atliekų tvarkymo kontrolės aspektus. Antrajame skyriuje nagrinėjamas nevyriausybinių organizacijų sektorius. Atskleidžiama nevyriausybinių organizacijų apibrėžimo problematika, analizuojama nevyriausybinių organizacijų veikla išskiriant veiklos apribojimų ir lengvatų aspektus bei aptariami nevyriausybinių organizacijų veiklą reglamentuojantys teisės aktai. Trečias šio magistro baigiamojo darbo skyrius yra skirtas nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų analizei: atskleidžiama nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų sisteminės duomenų bazės nebuvimo problema, įvertinama nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų veikla atliekų tvarkymo srityje, pateikiami veiklos pavyzdžiai, analizuojamos visuomenės turimos žinios apie nevyriausybines aplinkosaugines organizacijas ir jų atliekamą veiklą.

Apibendrinant išnagrinėtą teorinę medžiagą ir gautus tyrimo rezultatus pateikiamos išvados bei rekomendacijos ir pasiūlymai.

SUMMARY

The Role of Non-governmental Environment Control Organizations in Waste Treatment

Keywords: non-governmental environment control organizations, waste, waste treatment, role in waste treatment.

In this final MA work author analyzes non-governmental organizations as one of these institutions that have influence on the waste treatment system. The aim of this work is to reveal the role of non-governmental environment control organizations in waste treatment.

The research starts with analysis of waste treatment system which discloses the principles of waste treatment, peculiarities of separate waste flow treatment, and aspects of waste treatment control. The second part of the work analyzes sectors of non-governmental organizations. Problematic aspects of defining non-governmental organizations are presented, practice of non-governmental organizations is analyzed by singling out aspects of practice limitations and concessions, and legal acts that specify the practice of non-governmental organizations. The third part of this work focuses on the analysis of non-governmental environment control organizations: this part reveals the problem of lack of systemic non-governmental environment control organizations data base, evaluates the practice of non-governmental environment control organizations in the area of waste treatment, presents examples of the practice, analyzes the community's knowledge about non-governmental environment control organizations and their activities.

Having analyzed theoretical material and results of the survey, certain conclusions, recommendations, and suggestions are presented.

PRIEDAI

**TYRIME DALYVAVUSIŲ NEVYRIAUSYBINIŲ APLINKOSAUGINIŲ ORGANIZACIJŲ
SĄRAŠAS:**

1. APLINKOS APSAUGOS INŽINERIJOS CENTRAS (Vilnius)
2. ATŽALYNAS, ekologų klubas (Žemaičių Naumiestis, Šilutės raj.)
3. GAJA, Lietuvos ekologines žemdirbystes asociacija (Kaunas)
4. GAMTOS TAKAS, Lietuvos gamtininkų visuomeninė organizacija (Vilnius)
5. INŽINERINĖS EKOLOGIJOS ASOCIACIJA (Vilnius)
6. LIETUVOS EKOLOGŲ DRAUGIJA (Vilnius)
7. LIETUVOS VALSTYBINIŲ PARKŲ IR REZERVATŲ ASOCIACIJA (Plateliai, Plungės raj.)
8. LIETUVOS KOMUNALININKŲ IR ATLIEKŲ TVARKYTOJŲ ASOCIACIJA (Vilnius)
9. ŠVYGŽDA, ekologinis klubas (Kupiškis)
10. LIETUVOS ŽALIŲJŲ JUDĖJIMAS (Kaunas)
11. Bendrija „ATGAJA“ (Kaunas)
12. Šiaulių gamtos ir kultūros paveldo apsaugos klubas „AUKURAS“ (Šiauliai)
13. Ekologų klubas „GRIAUSTINIS“ (Alytus)
14. Ekologų klubas „ŽEMYNA“ (Vilnius)
15. Klaipėdos ekologinis klubas „ŽVEJONĖ“ (Klaipėda)
16. Ekologų klubas „ATŽALYNAS“ (Žemaičių Naumiestis)
17. Ekologų klubas „SAULUTĖ“ (Plungė)
18. LIETUVOS GAMTOS FONDAS (Vilnius)
19. APLINKOSAUGOS INFORMACIJOS CENTRAS (Vilnius)
20. VŠĮ „APLINKOSAUGOS VALDYMO IR TECHNOLOGIJŲ CENTRAS“ (Kaunas)
21. VŠĮ „ŠIAULIŲ REGIONO PLĖTROS AGENTŪRA“ (Šiauliai)
22. VŠĮ „APLINKOS APSAUGOS POLITIKOS CENTRAS“ (Vilnius)
23. REGIONINIS APLINKOS CENTRAS (Vilnius)
24. VANDENŲ ŠVAROS ASOCIACIJA (Kaunas)
25. VŠĮ „EKOLOGINIO ŠVIETIMO CENTRAS“ (Pakruojis)
26. LIETUVOS ORNITOLOGŲ DRAUGIJA (Vilnius)
27. ANTRINIŲ ŽALIAVŲ IR ATLIEKŲ SURINKĖJŲ, PERDIRBĖJŲ ASOCIACIJA (Kaunas)
28. KĖDAINIŲ GAMTININKŲ NAMAI (Kėdainiai)
29. LIETUVOS MIŠKO SAVININKŲ ASOCIACIJA (Kaunas)
30. Gamtininkų klubas „ORNI“ (Vilnius)
31. Ekologijos klubas „LIEPIJA“ (Plungė)
32. Ekologinio ugdymo centras „ŽALIOJI VILTIS“ (Jurbarkas)
33. VŠĮ „ŽALIOJI LIETUVA“ (Kaunas)
34. JAUNŲJŲ EKOLOGŲ BŪRELIS (Jonava)
35. Aplinkosaugos klubas „ANEMONĖ“ (Lapės, Kauno raj.)
36. VŠĮ „GAMTOS TAUSOJIMO FONDAS“ (Vilnius)
37. Telšių rajono jaunųjų ekologų klubas „VARNELĖ“ (Telšiai)
38. VŠĮ „ENERGIJOS TAUPYMO PRIEMONĖS“ (Vilnius)
39. LIETUVOS ENTOMOLOGŲ DRAUGIJA (Vilnius)
40. LIETUVOS DENDROOGŲ DRAUGIJA (Vilnius)

41. VšĮ „BALTIJOS APLINKOS FORUMAS“ (Vilnius)
42. VšĮ „ŽALIASIS TAŠKAS“ (Vilnius)
43. STUDENTŲ GAMTININKŲ MOKSLINĖ DRAUGIJA (Vilnius)
44. VšĮ “ŠIAULIŲ REGIONO PLĖTROS AGENTŪRA” (Šiauliai)
45. KAUNO MOKSLEIVIŲ APLINKOTYROS CENTRAS (Kaunas)
46. VšĮ „GAMTOS PAVELDO FONDAS“ (Vilnius)
47. LIETUVAI PAGRAŽINTI DRAUGIJA (Vilnius)
48. RUSNĖS GAMTOS FONDAS (Rusnė, Šilutės raj.)
49. VšĮ “APLINKOS VADYBOS IR AUDITO INSTITUTAS” (Vilnius)
50. Ekologinės plėtros centras „GAMTOS IDĖJOS“ (Vilnius)

**ANKETA NVO „NEVYRIAUSYBINIŲ APLINKOSAUGINIŲ ORGANIZACIJŲ
VAIDMUO ATLIEKŲ TVARKYME“**

Šios anketos tikslas – išsiaiškinti kokį vaidmenį atliekų tvarkyme atlieka nevyriausybinių aplinkosauginės organizacijos, t.y. kokią veiklą vykdo ir kokias problemas sprendžia. Prašau atsakyti į visus anketos klausimus. Tinkamus atsakymų variantus pabraukite, kur reikia – įrašykite savo atsakymo variantą.

Iš anksto dėkoju už atsakymus.

1. Organizacijos pavadinimas (įrašykite) _____

2. Vietovės, kurioje veikia organizacija, pavadinimas (įrašykite) _____

3. Ar Jūsų organizacija veikia atliekų tvarkymo srityje?

- a) Taip (teigiamai atsakę į šį klausimą, pereikite prie 5 klausimo)
- b) Ne

4. Atliekų tvarkymo programos organizacijoje neįgyvendinamos, nes:

- a) Veikla orientuota į kitas aplinkos apsaugos programas;
- b) Numatyti projektai ir sumanymai neįgyvendinti dėl finansavimo problemų
- c) Atliekų tvarkymo srities kvalifikuotų specialistų organizacijoje nebuvimas
- d) Vietovėje, kurioje veikia organizacija, atliekų tvarkymo problema neaktuali
- e) Kita (įrašykite) _____

Sekantys klausimai skirti tik teigiamai atsakiusiems į 3 klausimą.

5. Kokias veiklas Jūsų organizacija įgyvendina sprendžiant atliekų tvarkymo problemas?

- a) Organizuoja mokymus, seminarus, konferencijas
- b) Rengia visuomenines akcijas
- c) Dalyvauja projektų rengime ir įgyvendinime
- d) Teikia pasiūlymus dėl teisės aktų, strategijų ar planų atliekų tvarkymo srityje rengimo, papildymo ir suderinimo
- e) Dalyvauja teisės aktų projektų rengimo komisijose
- f) Organizuoja darbo grupes atskiroms atliekų tvarkymo problemoms spęsti
- g) Konsultuoja visuomenės narius atliekų tvarkymo klausimais
- h) Organizuoja aplinkosauginį švietimą
- i) Leidžia leidinius
- j) Įgyvendina viešinimo programas
- k) Kita (įrašykite) _____

6. Organizacija savo veikla pridideda prie šių tinkamų atliekų tvarkymo procesų įgyvendinimo:

- a) Atliekų vengimas
- b) Atliekų surinkimas iš atliekų turėtojų
- c) Atliekų šalinimas
- d) Atliekų rūšiavimas
- e) Pavojingų atliekų tvarkymas
- f) Nepavojingų atliekų tvarkymas
- g) Pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymas
- h) Pakartotinis atliekų panaudojimas – antrinių žaliavų perdirbimas
- i) Kita (įrašykite) _____

7. Koku būdu organizuojate informacijos teikimą visuomenei apie įgyvendinamą veiklą atliekų tvarkymo srityje?

- a) Radijas
- b) Televizija
- c) Spauda
- d) Internetas
- e) Kita (įrašykite) _____

8. Kokios gyventojų grupės dažniausiai įtraukiamos į Jūsų organizacijos įgyvendinamus projektus, kuriuose sprendžiami atliekų tvarkymo klausimai?

- a) Darželius lankantys vaikai
- b) Moksleiviai
- c) Studentai
- d) Dirbantys asmenys
- e) Bedarbiai
- f) Pensininkai
- g) Kita (įrašykite) _____

9. Organizacija, įgyvendindama atliekų tvarkymo programas, bendradarbiauja:

- a) Su valstybinėmis institucijomis
- b) Su privačiu sektoriumi
- c) Su kitomis nevyriausybinėmis organizacijomis
- d) Su tarptautinėmis organizacijomis
- e) Kita (įrašykite) _____

Dėkoju už atsakymus!

**ANKETA VISUOMENEI „NEVYRIAUSYBINIŲ APLINKOSAUGINIŲ ORGANIZACIJŲ
VAIDMUO ATLIEKŲ TVARKYME“**

Šios anketos tikslas – išsiaiškinti ar visuomenė žino apie nevyriausybinės aplinkosauginės organizacijos ir jų vykdomą veiklą sprendžiant atliekų tvarkymo problemas bei kokią naudą patiria dalyvaujantys toje veikloje. Prašau atsakyti į visus anketos klausimus. Tinkamus atsakymų variantus pabraukite, kur reikia – įrašykite savo atsakymo variantą.

Iš anksto dėkoju už atsakymus.

1. Anketą užpildė:

- c) Vyras
- d) Moteris

2. Jūs gyvenate:

- f) Mieste
- g) Gyvenvietėje
- h) Kaime
- i) Kita (įrašykite) _____

3. Jūs esate:

- a) Moksleivis
- b) Studentas
- c) Dirbantis asmuo
- d) Bedarbis
- e) Pensininkas
- f) Kita (įrašykite) _____

4. Kokias žinote nevyriausybinės aplinkosauginės organizacijas?

5. Apie kokias nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų vykdomas veiklas atliekų tvarkymo srityje jums teko girdėti?

6. Kokiuose mokymuose, seminaruose, akcijose ar kitokiose veiklose, kurias organizavo nevyriausybinių aplinkosauginės organizacijos, Jums teko dalyvauti? Jei neteko dalyvauti, tai dėl kokių priežasčių?

7. Šis klausimas skirtas tik tiems, kurie į 6 klausimą atsakė teigiamai, t.y. dalyvavo nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų organizuotoje veikloje.

Kuo Jums buvo naudingas dalyvavimas mokymuose, seminaruose, akcijose ar kitoje veikloje?

8. Iš kokio informacijos šaltinio Jūs gaunate informaciją apie nevyriausybinės aplinkosauginės organizacijos, jų vykdomą veiklą bei organizuojamus renginius, kurie yra susiję su atliekų tvarkymu?

- a) Radijas
- b) Televizija
- c) Spauda
- d) Internetas
- e) Kita (įrašykite) _____

Dėkoju už atsakymus!